

Sámelogahaga

Oahppifuolahusa plána

Ohcejoga gielda

Sámelogahaga oahppifuolahusa plána 2011–

Oahppifuolahusa plána lea oaivvilduvvon oahppiide ja sin fuolaheaddjiide, oahpaheaddjiide sihke eará oahppifuolahusbargiide rávan ja oktasaš meannudanvuohkin iešgudetlágan oahppifuolahussii laktáseaddji áššiin.

Oahppifuolahusa bargjoavku

Layout: Studio Borga

Deaddilan: Waasa Graphics 2011

SISÄLLYSLUETTELO

1	LÁIDEHUS	5
2	OAHPPIFUOLAHUSA BARGGUT JA ULBMIL	6
2.1	Oahppifuolahusa barggut	6
2.2	Ulbmil	6
3	OAHPPIFUOLAHUS OHCEJOGA SÁMELOGAHAGAS	7
3.1	Oahppifuolahusjoavkku čoahkku	7
3.2	Oahppifuolahussii guoski čoahkkimat	7
3.3	Bargojuohku	7
3.4	Áššiid buktin giedahallamii	8
3.5	Bajásmearkun	8
3.6	Diedusirdin	8
3.7	Sierra giella- ja kulturjoavkkuid vuhtiiváldin	8
3.8	Logahaga buoredilli	8
4	OKTASAŠBARGU	9
4.1	Ruovttu ja skuvlla gaskasaš oktasašbargu	9
4.2	Oahppifuolahusa oktasašbargu ruovttuin, skuvllain, oahppifuolahusa bálvalusaiguin dahje eará áššedovdiiguin ja báikkálaš doarjjafierpmádagaiguin	10
4.3	Oahppolágádusaid gaskasaš oktasašbargu	11
5	OAHPPIFUOLAHUS	12
5.1	Skuvlaboradeapmi	12
5.2	Stuđerendearvasvuodafuolahus	12
5.3	Sosiálabargi	13
5.4	Psykiátralaš spesiálabuohccedivššár ja skuvlapsykologa	13
5.5	Eará psykososiálalaš bálvalusat	13
5.6	Bargo- ja ealahusdoaimmahaga bálvalusat	14
5.7	Oahppososiálalaš bálvalusat	14
5.8	Oadjodorvu	14
6	ÁRRADARVÁNEAMI MÁLLE OHCEJOGA SÁMELOGAHAGAS	15
6.1	Ávnnasoahpaheaddji barggut ovddalgihtieastadeaddji oahppifuolahusas	15
6.2	Joavkojodiheaddji barggut ovddalgihtieastadeaddji oahppifuolahusas	15
6.3	Oahpporávejeaddji barggut ovddalgihtieastadeaddji oahppifuolahusas	16
6.4	Veahkkerektora barggut ovddalgihtieastadeaddji oahppifuolahusas	16
6.5	Oahppidearvasvuodadivššára barggut ovddalgihtieastadeaddji oahppifuolahusas	16
6.6	Sosiálabargi barggut ovddalgihtieastadeaddji oahppifuolahusas	16
7	STUĐEREMA OPPALAŠ, BEAVTTÁLMAHTTON JA SIERRADOARJJA	17
7.1	Oppalaš doarjja	17
7.2	Beavttálmahtton doarjja ja sierradoarjja	17
8	VÁTTISVUOĐA- JA KRIISADILIT	18
8.1	Oahpaheaddji/logahaga bargoveaga jávohisvuođa geatnegasvuohta/almmuhangeatnegasvuohta	18

8.2	Givssideapmi, headušteapmi ja veahkaváldi sihke plána dan eastadeami várás ja doaibmarávvgat	18
8.2.1	Givssideami dásit.....	18
8.2.2	Givssideami eastadeami doaibmaráva.....	19
8.2.3	Váttis veahkaválddálaš dilli dahje dan áitta skuvllas.....	19
8.3	Gárrenávdnasiid ja gárehuhtti ávdnasiid geavaheapmi.....	20
8.4	Opmodatrihkkosiid čielggadeapmi	22
8.5	Rasisma.....	22
8.6	Seksuálalaš headušteapmi	22
8.7	Mielladearvvasvuodaváttisvuodát	23
8.7.1	Šlundun.....	23
8.7.2	Borranheaduštusat	23
8.8	Kriisadoaibmaplána	23
8.8.1	Skuvllaid kriisajoavku.....	24
8.8.2	Kriisaplánii oahpásmahttin	24
8.8.3	Oktasašbargoguoimmit kriisadiliin	24
8.8.4	Kriisaválmmašvuoda doalaheapmi	24
8.8.5	Almmolaš doaibmaprinsihpat kriisadiliin.....	25
8.8.6	Doaibmamáallet sierralágan kriisadiliin	25
8.8.7	Kriisa giedahallan ja maŋgedikšun skuvllas	27
8.8.8	Eará sajis dáhpáhuvvan kriisa giedahallan.....	28
9	LÁHKAÁSAHEAPMI	29
9.1	Oahppifuolahusa doaba ja stivrejeaddji norpmat	29
9.2	Almmuhangeatnegasvuohta	29
9.3	Čiegusindoallan ja diehtosuodji	29
9.4	Sierradoarjaga muddejeaddji lágat ja ásahusat.....	30
9.5	Sierradoarjagii stuđeantadutkosis guoski njuolggadusat.....	31
9.6	Oahppi ja fuolaheaddji vuoigatvuodát ja geatnegasvuodát	31
9.7	Oahppi váikkuhanvejolašvuodát logahagas	32
	ČUOVUSAT	33

1 LÁIDEHUS

Oahppifuolahusain oaivvilduvvo buoredili doalaheapmi, ovddalgihtieastadeaddji doaibma sihke oahppiid ja váhnemiid doarjjan leahkin studeremii laktáseaddji gažaldagain. Vai oahppifuolahus doaimmašii bures, gáibida dat sierra surggiid oktasašbarggu, hálu doaibmat oahppiid ja sin váhnemiid doarjjan sihke jáhku dasa, ahte váttisge ja dovdduid bohciidahtti áššiide sáhtta gávdnat ovttaš čovdosiid. Mihtilmas fuolat leat oahppamii laktáseaddji váttisvuodát, psykososiálalaš, psykosomáhtalaš ja dearvasvuhtii laktáseaddji váttisvuodát.

Oahppifuolahus fuolaha oahppama vuoddoeavttuin, maidda gullet oahppi fysalaš, psykalaš ja sosiálalaš buoredilli. Fysalaš buoredilli oaivvilda ee. oahppanberrasa dearvaslašvuodas ja dorvolašvuodas fuolaheami sihke biepmu dáfus mánggabealat boradeami. Psykalaš buoredilli gáibida guđege oahppi oahpuid ovdáneami su iežas attáldagaidis mielde sihke dárbbu miel persovnnalaš rávvema ordnema ovdánanmuddui heivvolaš vugiin. Sosiálalaš buoredilis fuolahuvvo doarjumiin sosiálalaš válmmašvuodaid, ovddidemiin jovkui gullama, eastademiin givssideami ja movttidahttimiin oasálašvuhtii ja oktasaš ovddasvástádussii.

Ulbmilin lea, ahte oahppifuolahus lea oassi logahaga árgga ja vuoddoaimmaid, maidda gullet ovddalgihtieastadeaddji bargu, kriisabargu, fuolastahtti áššiid birra hállan sihke váttisvuodaide darváneapmi. Oahppifuolahusa doaimmas ja doaimma prinsihpain diedihuvvo oahppiide ja váhnemiidda, logahaga bargovehkii ja oktasašbargofierpmádhkii.

Oahppifuolahus ollašuvvá mánggafágalaš oktasašbargun Ohcejoga gielddas.

2 OAHPPIFUOLAHUSA BARGGUT JA ULBMIL

2.1 Oahppifuolahusa barggut

Oahppis lea vuoigatvuohta oazžut doarvá ollu ja dárbbuidis vástideaddji bálvalusaid. Oahppifuolahusa bargun lea oasiltis fuolahit mánggabealagit nuoraid fysalaš, psyhkalaš ja sosiálalaš buorredilis. Buorredilli lea bajásšaddama, ahtanuššama ja oahppama vuoddu. Váldodeaddu galgá leat ovddalgihtii eastadeaddji doaimmas. Oahppifuolahusa bargun lea dovdat ja áicat oahppama eastagiid ja váttisvuodaid sihke nuoraid eallimii laktáseaddji eará váttisvuodaid. Ulbmilin lea doarvá árrat ja johtilit darvánit ovdanboahhti váttisvuodaide. Lassin oahppifuolahusa ulbmilin lea láchit dorvvolaš ja dearvvas oahppan- ja bargobirrasa. Ruovttu ja skuvlla gaskasaš oktasašbarggu galgá stivrejeaddji norpmaid mielde ordnet nu, ahte mánggafágalaš oktasašbargofierpmádat veahkeha dárbbu miel bearrašiid oahppiid skuvllavázzimii ja buorredillái guoski gažaldagain.

2.2 Ulbmil

Ulbmil

Buresbirgejeaddji ja dássedettolaš nuorra, gii ovdána oahpuinis attáldagaidis ja ulbmiliiddis mielde buresbirgejeaddji studerenservošis.

Buorredili ovddideaddji áššit

- Oahppi doarjun bajásšaddat aktiivvalaš doaibmin studerenservošis.
- Buohkat, geat doibmet studerenservošis, vástidit oahppifuolahusas.
- Luohtttamuš, nuora ja su fuolaheaddjiid gudnejahttin.
- Studerensearvvuš berošta nuoras, fuomáša positiivvalaš vejolašvuodaid ja doarjudaid ollašuvvama.
- Studerenbiras lea dorvvolaš ja dearvvaslaš.
- Skuvlaservoša buorredili jotkkolaš árvoštallan ja ovddideapmi.
- Sierra doaibmiid buorre oktasašbargu skuvlla siste ja olggobealde
- ruovttu ja skuvlla buorre oktasašbargu.
- Sirdásanmuttu (nuppi skuvladássái sirdásettiin) buorre oktasašbargu.

Árradoarjja

- Ávnnasoahpaheaddji rávve ja doarju oahppi su iežas ávdnasa čadaheamis ja addá dárbbu miel doarjjaoahpahusa.
- Joavkojodiheaddji čuovvu oahppi oahpuid ovdáneami ja lea dárbbu miel oktavuodas fuolaheaddjiide.
- Oahpporávvejeaddji pláne oahppiin oahpuid doarju doaibmabijuid ja rievdata dárbbu miel oahppoplána.
- Oahppifuolahusjoavku arvoštallá oahppi doarjaga dárbbu.
- Dearvasvuodadivššár dahká dearvasvuodadárkkistusa ja dagaha oahppis sierralágan, dearvasvuoda čielggadeaddji jearahallamiid.
- Oahpporávveama gurssas dagahuvvo oahppái lohkan- ja čállinsevlendutkamuš.

Árradarváneapmi váttisvuodaide

- Joavkojodiheaddji dahje giinu eará buktá oahppi ášši oahppifuolahusjoavkku giedahallamii. Dalle giedahallamii oassálastá maid oahppi ja vejolaččat maid fuolaheaddji.
- Lohkan- ja čállinváttuid ohcamis ovdan bohtán oahppit lágiduvvojit sierra-oahpaheaddji vuostávdádimii.
- Dearvasvuodadivššár/doavttir čállá oahppái sáttareivve áššáigullelaš.
- Dearvasvuodafuolahusa bálvalusaide.

Kriisadilit

- Kriisadilit dikšojuvvojit oahppolágádusa rávvagiid mielde.

3 OAHPPIFUOLAHUS OHCEJOGA SÁMELOGAHAGAS

Ovddasvástádus oahppifuolahusas gullá oasiltis buohkaide, geat barget studeren-servošis. Ohcejoga sámelogahagas doaibmá mánggafágalaš oahppifuolahusjoavku. Oahppifuolahus koordinerejuvvo ja ovddiduvvo oahppifuolahusjoavkkus, man doaimmas vástida logahaga veahkkerektor. Oahppifuolahusjoavku lahtut vástidit guhtege iežas suorggi áššedovdamušas. Oahppifuolahusjoavku doaibmá ovttas oahppiin, fuolaheaddjiin ja sierra eiseválddiiguin sihke veajuiduhttimis vástideaddji áššedovdiiguin.

3.1 Oahppifuolahusjoavku čoahkku

- veahkkerektor, doaibmá ságajodiheaddjin
- rektor
- oahpporávveaddji
- oahppidearvasvuodadivššár
- sosiálabargi
- joavkojodiheaddji iežas joavku dahje iežas joavku oahppi giedahalli čoahkkimis
- oahppi ja vejolaččat su fuolaheaddji(t) oahppái guoski ráddádallamiin
- dárbbu miel eará lahtut.

3.2 Oahppifuolahussii guoski čoahkkimat

- Oahppifuolahusjoavku čoahkkana uhcimustá oktii perioda áigge.
- Stivrenjoavko- dahje ahkejoavkoguovdasaš čoahkkimiin kártejuvvo oahppiid dilli joavkojodiheaddjiin ja sohppojuvvo doaibmabijuid birra. Njealját jahkedássi čuvvojuvvo beaktilit.
- Oahppi- ja bearašráddádallamat leat vuđolaš ságastallamat, main sáhttaš mannat čada ee. eretorrumiid, oahppomenestumi, áiggeájanasaid ja nuora eará eallindili. Oahppi- ja bearašráddádallamis galget logahagas leat mielde uhcimustá guokte olbmo, geain nubbi galgá leat oahppifuolahusjoavku lahttu.
- Ovddalgihtieastadeaddji oahppifuolahussan sáhttaš ordnet bearašráddádallama iešguđetlágan giella- ja kulturjoavkkuin dahje spesiálaskuvllain boahtti oahppiiguin ja sin bearrašiiguin logahaga álgomuttus.
- Sirdásanmuttu oktasašbarggu dáfus dehálaš dieđu sirdimis fuolaheaba logahaga ja vuoddoskuvlla oahpporávveaddjit gaskaneaskka.
- Oahppifuolahusjoavku iežas doaimma árvoštalli ja ovddideaddji čoahkkin dollojuvvo uhcimustá oktii lohkanjagis.

3.3 Bargojuohku

- Ságajodiheaddji bovde čoahkkima čoahkkái, čohkke ovddalgihtii čoahkkináššiid ja diediha das jovkui ja vástida dieđuid bajásmearkumis.
- Ávnnasoahpaheaddji rávve ja doarju oahppi iežas ávnnasa studeremis sihke addá dárbbu miel sierradoarjaga dahje doarjjaoahpahusa. Ávnnasoahpaheaddji maid dárko oahppi oahppodimmuid áigge ja diediha joavkojodiheaddjái vejolaš eretorrumiin ja fuolastuhtti láhttemis.
- Joavkojodiheaddji lea iežas joavku oahppiid lagašjodiheaddji, guhte oahpásmahttaš oahppiid logahaga vieruide ja doaibmavugiide. Son oahpásmuvvá joavkkus oahppiide, jearahallá sin, čuovvu sin oahpuid ovdáneami ja eretorrumiid. Čuovvumii son sáhttaš geavahit erenomáš skoviid, omd. fuola avádagat (huolen vyöhykkeet). Son lea dárbbu miel oktavuodas oahppiid fuolaheaddjiide. Joavkojodiheaddji deaivá joavkkus jeavddalaččat ja diediha áigeguovdilis áššiin. Joavkojodiheaddji buktá oahppiidis áššiid oahppifuolahusbargojoavku giedahallamii.
- Oahpporávveaddji čadaha sirdásanmuttu dieđusirdinságastallamiid sáddejeaddji badjeskuvlla oahpporávveaddjiin ja gaskkusta logahatstuderema áššáigulleaš ordnema gáibidan vealtameahtun dieđuid oahpaheaddjiide. Oahpporávveaddji pláne oahppiin ja oahppifuolahusjoavkkuin oahpuid doarju doaibmabijuid ja rievda-da dárbbu miel oahppoplána. Son lágida oahppi dárbbu miel sierraoahpaheaddji ja ámmátválljenpsykologa lusa. Son doaibmá joavkojodiheaddji ja ávnnasoahpaheaddji

doarjjan oahppi rávvemii ja bajásšaddamii laktáseaddji áššiin. Oahpporávejeaddji ráve oahppi ámmátválljemis ja joatkkaoahpuid plánemis.

3.4 Áššiid buktin giedahallamii

Oahppifuolahusjoavkku čoahkkinbeaivvit almmuhuvvojit ovddalgihtii buot oahpahead-djiide, vai sii sáhttet almmuhit joavkku lahtuide oahppiid vejolaš váttisvuodain. Ságajodiheaddji buktá áššiid čoahkkinbovdehusastis studerenfuolahanoahpukku lahtuide diehtun ovdal čoahkkima.

3.5 Bajásmearkun

Ovttaskas nuora áššis merkejuvvojit bajás ášši ovdanbukti, fáddá, mearriduvvon joatkkadoaimmat, čuovvun ja vástuolmmoš/olbmot. Muittuhančállagis lea málle čuovusin (čuovus 5). Mearkumiiguin sáhtá čuovvut ášši giedahallanmuttuid. Muittuhančállagat seailuhuvvojit lohkkaduvvon báikkis.

Oahppifuolahusdieđuid galgá vuodđoahpahus- ja logahatlágaid sierranjuolggadusaid ja almmusvuodálága vuodul ánnas doallat čiegusin, seamma go dearvasvuoda- ja sosiálfuolahusdieđuid, psykologalaš teastaid ja heivvolašvuodaikosiid sihke áiggeádjedoaimma, eallinvugiid, bearašeallima ja eará persovnnalaš eallima guoski dieđuid.

Oahppifuolahusdieđuid galgá ollislaččat doallat olggobeale olbmuin čiegusin. Čiegusindoallamis sáhtá spiehkastit fuolaheadji lobiin, man lea buorre bivdit čálalažžan.

3.6 Dieđusirdin

Oahpahusa ordnema dáfus vealtameahttun dieđuid sáhtá lága mielde sirdit oahppifuolahusas vástideaddji olbmuid gaskkas čiegusindoallangeatnegasvuoda easttekeahttá. Ná oahppi dieđuid sáhtá sirdit hálddahusgottiid gaskkas čuvgehusdoaimmas sosiála- ja dearvasvuodadoimii. Dehálepmosin galgá leat oahppi ovdu ja vuoigatvuodadorvu sihke buoremus vejolaš veahki dahje divššu vejolažžan dahkan. Dearvasvuoda- dahje sosiálfuolahussii laktáseaddji doaimbajijuid merkot dušše dearvasvuodadikšobargit, psykologa dahje sosiálabargi elektriikalaš Effica-áššehasdiehtovuogádahkii.

3.7 Sierra giella- ja kulturjoavkkuid vuhtiiváldin

Ovttaveardásašvuoda ja dásseárvvu ollašuvvama várás lea dehálaš geavahit ámmátdukkka dárbbu miel. Bealehis ja virggálaš ámmátdukkka dahká vejolažžan dieđu rivttes sirdáseami oahppifuolahussii guoski áššiin.

3.8 Logahaga buorredilli

Buorredillái sáhtá laktit mánggaid sierra beliid nugo vuoiŋgalaš, sosiálalaš, materiálalaš ja politihkalaš. Duodalaš buorredilli sáhtá leat nana oktavuodas olbmo iešfámolašvuhtii. Dat oaihvilda, ahte olmmoš ieš meroštallá iežas eallima, buorida návccaidis ja vállje maid dahká. Buorredilli ja searvvušvuoda ollašuvvamis guovddáš áššin leat aktiivvalaš oasálašvuhta ja doaimmilvuhta. Dearvasvuoha lea dehálaš resursa buorredilli vejolažžan dahkkin.

Logahagas geahččalit dahkat Dearvasvuoda ja buresveadjima lágádusa (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos) nuoraid skuvladearvasvuodajearahallama. Buorredilli- ja skuvladearvasvuodajearahallamiid bohtosiid galgá guorahallat oassin skuvlla ovddideami. Logahagas sáhtá dahkat loaktimii, bargodiliide ja veadjimii laktáseaddji iežas jearahallamiid. Oahppiid čuovvumii sáhtá geavahit erenomáš skoviid, omd. fuola ránes avádagat (huolen harmaat vyöhykkeet). Oahppifuolahusjoavku árvoštallá doaimmas jámma.

4 OKTASAŠBARGU

4.1 Ruovttu ja skuvlla gaskasaš oktasašbargu

Logahat lea geatnegas dahkat álgagiid positiivvalaš oktasašbarggu álggaheamis ja doalaheamis fuolaheaddjiiguin. Oktasašbargu fuolaheaddjiiguin álgá juo dalle go ovccátluohkkálaččat ohcalit vuoddooahpahas logahatoahpuide. Fuolaheaddjit ožžot ovccát luohká váhnemiideahkediin dieđu das, maid sirdásanmuđu mearkkaša nuorra olbmui ja makkár hástalusaid ja vejolašvuodaid logahatoahput fáallet.

Logahatoahpuid áigge fuolaheaddjit ožžot dieđu das, maid logahagas studeren iešalddes oaivvilda ja mo ávnnas- ja gursaválljemat váikkuhit studeantačállosiidda sihke maŋŋá joatkkaoahpuide. Ožžojuvvo dieđu vehkiin fuolaheaddjit sáhttet rávvet nuora dahkat studerenprográmmaid resurssaid mielde.

Nuora studerema ja buorredili doarjuma dehálamus oktasašbargoguoimmit logahahkii leat fuolaheaddjit. Danin logahagas váldjuvvo oktavuohka ruoktot, jos oahppis leat lobihis eretorrumat, oahput eai ovdán normála láhkai dahje bohtet ovdan eará fuolastuhtti áššit. Oahppi vejolaččat dárbbasán doarjjabálvalusat plánejuvvojit ovtas fuolaheaddjiiguin ja oahppifuolahusjoavkkuin. Oktasašbarggus deattuhuvvo rávvasmuvvi nuora ja dievas agi oahppi iežas iehčanasvuohka ja vásttolašvuohka studermisttis.

Oktasašbargovuogit

- Oahppifuolahusas diedihuvvo lohkanjagi álggus diedihangihppagis, mii juhkkjuvvo oahppiide, logahaga www-siidduin ja váhnemiideahkediin.
- Sierralágan oahppifuolahussii guoski jearahallamat fuolaheaddjiide ja oahppiide.
- Joavkojodiheaddji ja dárbbu miel maid oahpporávvejeaddji, veahkkerektor, dearvasvuodadivššár dahje ávnnasoahpaheaddji sáhttet váldit oktavuoda fuolaheaddjái.
- Joavkojodiheaddji juohká oahppái gudege perioda loahpas periodaduodaštusa, masa agivuloš oahppi fuolaheaddjis bivdojuvvo uhcimustá oktii lohkanjagis vuolláičálus.
- Joavkojodiheaddji sáhttet ordnet sierra fuolaheaddjiideavvemiid.
- Fuolaheaddjiide ordnejuvvojit logahagas dáhpáhusat ja dilálašvuodát.
- Fuolaheaddjiid roahkasmahttet váldit oktavuoda logahahkii.
- Fuolaheaddjit bovdejuvvojit mielde oahppifuolahusjoavkku čoahkkimiidda.
- Diedáhusat ja almmuhusat hoahpus.
- Eretorrumiid čuovvun.
- Áiggedási oahppočadaheamit ja lohkanortnegat.

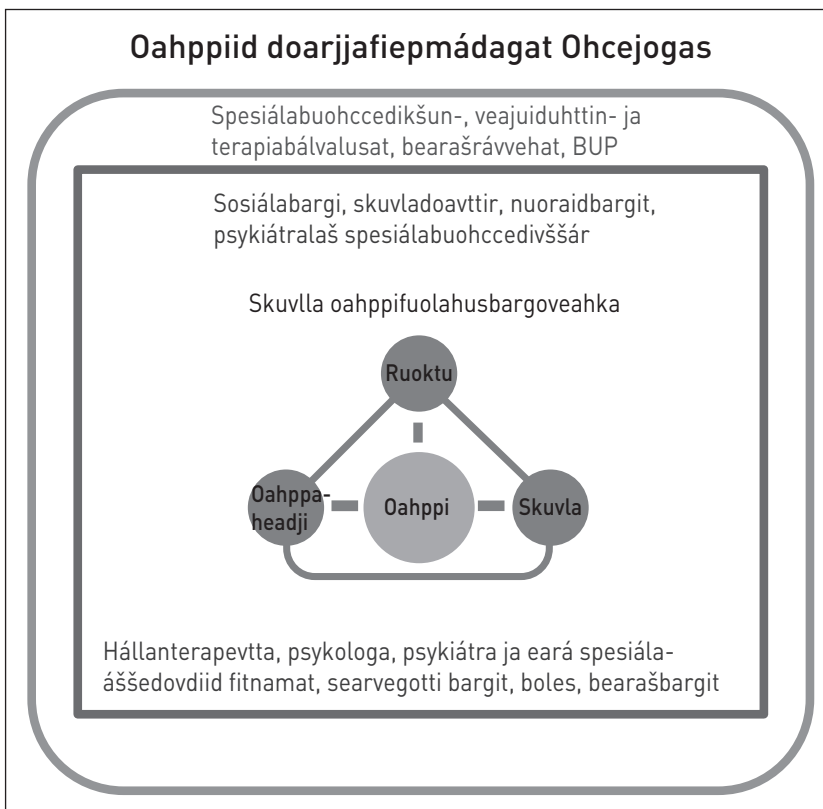
Oahppi, guhte lea dievas agis, sáhttet gielidit dieđuidis addima fuolaheaddjiidasas/váhnemiiddásis.

4.2 Oahppifuolahusa oktasašbargu ruovttuin, skuvllain, oahppifuolahusa bálvalusaiguin dahje eará áššedovdiiguin ja báikkálaš doarjjafierpmádagaiguin

Márggafágalaš oktasašbarggu vuodđun leat luhtolaš ja rabas gaskavuodat ruovttu ja skuvlla gaskkas, dasgo fuolaheaddjiid lohpi dieđuid geavaheamis sin mánáset guoski áššiin lea vealtameahttun. Márggafágalaš oktasašbarggus čuvvojuvvojit álo gudege ámmátjovkui guoski láhkamearrádušat čiegusindoallamis ja dieđuoázžumis. Oahppiide guoski dieđuid giedahaladettiin čuvvojuvvo eiseválddiid doaimma almmusvuodas addojuvvon lága čiegusindoallangeatnegasvuolta. Dat guhte lea eiseválddi bálvalusas ii oaččo almmustahttit maidige áššebáhpára čiegusin doallanláhkai sisdoalu dahje dieđu, man áššebáhpárii merkejuvvon áššin galggašii doallat čiegusin, iige virggistis doaimmadettiin iežas dihtui boahtán ášši, mas lágain lea mearriduvvon čiegusindoallangeatnegasvuolta. Dákkár dieđut leat ee. psykologalaš testemat, oahppifuolahussii ja sierraohpahussii guoski áššebáhpárat, iskosat, duodaštusat ja eará áššebáhpárat, mat sisttisdollet oahppi persovnnalaš iešvuodaid sánálaš árvoštallamii guoski dieđuid. Áššebáhpáriid galgá sealluhit ja vurket arkiivarávvgiid mielde.

Oahppifuolahus vuodđuvuvvá luhtolaš ja vásttolaš oktasašbargui ruovttuiguin. Váhnemat leat mielde álggu rájes mánái guoski ráddádallamiin. Skuvlla ja ruovttu oktasašbarggu doaibmilvuolta lea vuodđun maid oahppifuolahusa ja ruovttu oktasašbarggu doaibmamii. Ruovttuide dieđihuvvo buot oahppái laktáseaddji studeremii guoski áššiin ja oahpaheaddji doallá jeavddalaččat oktavuoda váhnemiidda ja čadaha árvoštallanságastallamiid váhnemiiguin. Dasa lassin váhnemat oassálastet oahppoplána dahkamii.

Ruovttut doibmet skuvlla lassin ovttas sierra áššedovdiiguin oahppi studerema doarjuma várás. Oahppit lágiduvvojit dárbbu miel oažžut doarjaga, divššu ja veajuiduhttima nuoraide oaivvilduvvon bálvalusain. Márggafágalaš oktasašbargu dahkkojuvvo oahppifuolahusjoavkku lassin maid skuvlla olggobeale áššedovdiiguin. Oktasašbarggu doarjjan sáhtá gárvvitit doaibmamálliid sierralágan váttisvuodaide.

4.3 Oahppolágádusaid gaskasaš oktasašbargu

Go nuorra sirdása vuodđodásis logahahkii, dahje go sirdása oahppolágádusas nubbái, sáddejeaddji ja vuostáváldi oahppolágádusa oahppijodiheadjit čadahit luhtolaš diedusirdinságastallamiid. Sirdinláhkai diehtu vuodđuduvvá oahppi/fuolaheadji addin diedusirdinlohpaí. Dearvvasvuodádivššár oažžu dieđuid nuora oahppolágádussii sádden dearvvasvuodadiehtoskovis.

Sirdásanmutter sirdojuvvo oahpahusa ja rávvema ordnema dáfus dehálaš diehtu. Dát dieđut leat ee.

- eahpedábálaš stuorra eretrumiid mearri
- studeremii laktáseaddji sierrasárgosat badjeskuvllas (omd. lohkan- ja čállinváttisvuodát ja oahppanváttisvuodát) ja
- studerema ordnemii váikkuheadji psykososiálalaš áššit.

Vuodđooahpahus – logahat

Vuodđooahpahusa oahppifuolahusjoavku čohkke gidđalohkanbajis logahahkii ohcan oahppiin studerema ordnema dáfus dehálaš oahppifuolahussii guoski dieđu (gč. bajábealde). Seammás oahppijodiheadji dárkkista, geat fuolaheadjiin leat addán diedusirdinlobi. Vuostáváldi logahaga oahppijodiheadji soahpá sirdinráđđádallama áiggi sáddejeaddji skuvlla oahppijodiheadjiin. Mañimuštá ovdal skuvlla álggu logahaga ráđđádallamii sáhtá bovdet maid boahhtevaš joavkojodiheadjiid.

5 OAHPPIFUOLAHUS

5.1 Skuvlaboradeapmi

Logahatlága mielde oahppis lea vuoigatvuohta nuvttá mállásii ollesáigásaš oahpuin daid bargobeivviin, goas oahppoplána gáibida oahppi mieldeorruma skuvlema ordnejeaddji čujuhan skuvlenbáikkis.

5.2 Studerendearvasvuodafuolahus

Studerendearvasvuodafuolahus doaibmá vudolaččat ja dat meannuda oahppiiguin dásseárvosaččat ja ovtaveardásaččat ja váldá vuhtii sin individuála ja birrasa dárbbuid.

Studerendearvasvuodafuolahusa ulbmilin lea oppa logahatservoša buorredili ja oahppiid dearvasvuoda ovddideapmi sihke dearvas bajásšaddama ja ahtanuššama doarjun ovtas oahppiiguin, oahpaheaddjiiguin, oahppifuolahusa eará bargoveagain ja váhnemiiguin.

Studerendearvasvuodafuolahusa ulbmilin lea bajásdoallat ja buoridit oahppiid buorredili

- ovddidemiin studerenbirrasa dearvaslašvuoda ja dorvvolašvuoda
- ovddidemiin oahppiid dearvasvuoda ja studerennávcca
- ordnemiin ng. vuollegis šielmmá dearvasvuoda- ja buohccedikšunbálvalusaid oahppiide.

1. Studerendearvasvuodafuolahus ovddida studerenbirrasa dearvaslašvuoda ja dorvvolašvuoda doaimmaiguin, mat gusket oahppolágádusa fysalaš, psyhkalaš ja sosiálalaš birrasii.

Studerenbirrasa dearvaslašvuohta ovddiduvvo

- čuovvumiin ja buoridemiin fysalaš studerendiliid ja daid dorvvolašvuoda
- ovddidemiin doarjaga addi ja vuorrováikkuhussii vuodđuduvvi oahppanatmosfeara šaddama
- doarjumiin oahpuid ordnema nu ahte váldojuvvo vuhtii buorredilli
- doarjumiin studerenservošiid doaibmilvuoda addimiin daid atnui dearvasvuodafuolahusa áššedovdiveahki ja doaibmamiin aktiivvalaččat ovtas buorredili ovddideami várás
- lasihemiin oahppiid iežaset servošiid didolašvuoda doaimmaset váikkuhusain lah-tuideaset buorredillái, dearvasvuhtii ja studerennákci.

2. Studerendearvasvuodafuolahus ovddida oahppiid dearvasvuoda ja studerennávcca fysalaš, psyhkalaš ja sosiálalaš dearvasvuoda hárrái lasihemiin oahppi iešdivššu ja eallimahálddašeami dáidduid ja válmmašvuodaid.

Ulbmilii beassat oahppiide guoski doaimmain, mainna

- lasihuvvojit oahppiid dieđut ja dáiddut iežaset dearvasvuoda bajásdoallamis ja ovddideamis sihke iešdikšumis
- dorjojuvvojit oahppit psyhkalaččat ja sosiálalaččat dáin eallinmuttu sierradiliin
- nannejuvvojit oahppiid studerendáiddut
- giddejuvvo fuopmášupmi ja čuvvojuvvo, ahte oahppit ožžot doarvái olu oahppostivrema ja veahki studerenváttisvuodain.

3. Studerendearvasvuodafuolahusa bargun lea ordnet dearvasvuoda- ja buohccedikšunbálvalusaid. Studerendearvasvuodafuolahusa bálvalusat sisttisdoallet oahppiid álbmotdearvasvuodalága vuodul ordnejuvvon dearvasvuoda- ja buohccedivššu bálvalusaid, mas leat mielde njálmmi dearvasvuodafuolahusa sihke vuoddearvasvuodafuolahusa oassin mielladearvasvuoda bálvalusat. Doarvái árrat darváneapmi váttisvuodaide ja áššáigulleaš doarjja- ja dikšunbálvalusaide lágideapmi lea dehálaš. Buorre ja njuovžilis oktasašbargu spesiálabuohccedivššu ja eará sierrabálvalusaid buvttadeaddjiiguin lea oassi buohccedivššu bálvalusaid

ordnema. Dán lassin studerendearvasvuodafuolahussii sáhhtá lasihit spesiála-
buohccedivššu bálvalusaid, jos dat gehččojuvvojit heivvolažžan.

Studerendearvasvuodafuolahusa bargit fuolahit das, ahte oahppolágádusas čada-
huvvo dearvasvuodadiliid gohcindárkkisteapmi jeavddalaččat. Dása oassálastet
lassin studeren- ja biras-, bargodearvasvuodafuolahusa, oahpahusdoaimma sihke
oahppiid ovddasteaddjit. Dárkkisteami raporta doaimmahuvvo gieldda teknihkalaš
doibmii.

Studerendearvasvuodafuolahusa bargoveahka oassálastá oasiltis oahppolágádusa
kriisaválmmašvuoda sihke buollin- ja gádjunplána plánemii, hárjehusaide ja čuov-
vumii.

Oahppidearvasvuohhta ja buorredilli čuovvojuvvo dearvasvuodadárkkistusaid ja plánaid
vehkiin. Dárkkistusaid bohtosat čállojuvvojit oahppi iežas dearvasvuodačilgehussii
pasientaáššebárravgáid mielde.

Dearvasvuodadárkkistusat logahagas

- dearvasvuodadivššára dearvasvuodadárkkisteapmi buohkaide 2. studerenjagi
- doavtterdárkkisteapmi buohkaide 2. studerenjagi
- eará doavtter- ja dearvasvuodadivššárdárkkistusat dárbbu miel.

5.3 Sosiálabargi

Gieldda sosiálabargi bargguide gullet ee. skuvlakuráhtorbarggut. Ulbmilin lea doar-
jut oahppiid skuvllavázzima, lasihit sosiálalaš buorredili ja positiivalaš oppalaš-
ovdáneami. Sosiálabargi oassálastá logahaga oahppifuolahusjovkui ja deaivá oahp-
piid logahagas.

Oahppi, váhnemat dahje oahpaheaddji sáhhtet váldit sosiálabargái oktavuoda, jos
nuoras leat váttisvuodat studeremiin, skihpáriiguin dahje su eallimis dáhpáhuvvet
nuppástusat. Sosiálabargi guovddáš bargovuogit leat ságastallandoarjaga fállan,
oktasašbargoráđđadallamat sierra oassebeliiguin sihke sierralágan doarjjadoaim-
maid ordnen.

Sosiálabargi oassálastá ovtta skuvlla eará bargoveagain sierralágan váttis diliid
čielggadeapmái ja lágida oahppi/su bearraša dárbbu miel maid eará doarjjabálvalu-
saide (omd. sosiáladoaimma, nuoraid psykiátralaš bálvalusat). Sosiálabargi bálvalu-
sat leat luhtolaččat.

5.4 Psykiátralaš spesiálabuohccedivššár ja skuvlapsykologa

Psykiátralaš spesiálabuohccedivššár lea deaivamis dárbbu mielde. Buohccedikšára
barggu ulbmilin lea oahppiid psykikalaš buorredili doalaheapmi ja ovddideapmi.

Skuvlapsykologa bálvalusat ostojuvvojit dárbbu miel Anára gielddas ja dat leat oassi
vuodđodási mielladearvasvuodabálvalusaid. Skuvlapsykologa barggu ulbmilin lea
oahppiid buorredili ja njuovžilis studerema ovddideapmi. Dábálaččat psykologa lusa
ohcaluvvo eallindillái, mielladearvasvuhtii ja oahppamii laktáseaddji váttisvuodaid
geažil. Skuvlapsykologa bálvalusat leat luhtolaččat.

5.5 Eará psykososiálalaš bálvalusat

Gieldda ja searvegotti nuoraidbargu fállá ohcejohkalaš nuoraide mánggalágan bálva-
lusaid. Ohcejoga girkosiidas lea okta gieldda ja okta searvegotti nuoraidbáiki, main
nuorain lea vejolašvuohhta jodihuvvon astoáiggedoaimmaide. Nuoraidbáikkít leat
oavvilduvvon lagamustá vuollái 18-jahkásaš nuoraide. Jodihuvvon doaimma ulbmilin
lea nuora bajásšaddama doarjun.

Mánáidsuodjalus lea okta giedda bálvalusain, man oaivilin lea mánáid ja sin bearrašiid veahkeheapmi sosiálabarggu vugiiguin. Mánáidsuodjalusa ulbmilin lea máná ja bearraša buorredilli. Mánáin, nuorain sihke sin bearrašiin lea vejolašvuohta oažžut doarjaga dalle, go resurssat ja fámut eai reahkká sierralágan eallindiliiguin ceavzimii. Olbmui, geat leat sosiála- ja dearvasvuodafuolahusa, oahpahusdoaimma, bolesa ja searvegotti bálvalusas dahje luohhtámušdoaimmas, lea mánáidsuodjalánlágas ásahuvvon geatnegasvuohta almmuhit mánáidsuodjalaneiseválddiide mánáid birra, geaid dihtet dárbbášit mánáidsuodjalusa.

5.6 Bargo- ja ealáhusdoaimmahaga bálvalusat

Ohcejoga bargo- ja ealáhusdoaimmahat fállá logahaga oahppái vejolašvuođa nuvtá ámmátválljenpsykologa bagadallamii. Dábálaččat logahaga oahpporávejeaddji ávžžuha oahppái várret áiggi ámmátválljenpsykologai, muhto logahaga oahppi sáhtá maid ieš várret áiggi. Ámmátválljenbagadallama geavahit erenomážit dalle, jos oahppis lea miinu ámmátválljema ráddjejeaddji buozalmas dahje erenomáš váttisvuohta ámmátválljemis. Maiddá logahaga gaskkalduhtti oahppit lágiduvvojit ámmátválljenpsykologa lusa, vai sii oččošedje doarjaga odđa studerenbáikki välljemii. Gaskkalduhtti oahppiid maŋŋebagadeapmái oassálastet dávjá maid dat nuoraid bagadeaddjit, geat bagadit daid vuollái 25-jahkásaččaid, geain ii leat makkárga ámmátlaš duktus. Bargo- ja ealáhusdoaimmahaga skuvlenrávvemis vástideaddji bargi fitná logahagas muitaleamen abiturienttaide bargoohcama ja eará bálvalusaid birra.

5.7 Oahppososiálalaš bálvalusat

Oahppososiálalaš bálvalusat leat ee. sierralágan ekonomalaš doarjagat, oadjudeamit sihke oahppolágádusas fálljuvvon mális. Oahppis lea vejolašvuohta oažžut oahppo-doarjaga: oahpporuđa, -loana sihke oahppodoarjaga ássanlasi. Oahppolágádusa bargun lea diedihit oahppái Áel:a ovdduin. Oahppolágádus čuovvu oahpuid ovdáneami, almmuha das ovdanboahhti hehttehusain ja oahpuid nohkamis Áel:ii. Lassedieuid Áel:a doaimmahagas sihke Áel:a internetsiidduin www.kela.fi.

Oahpporuđa sáhtta ohcat 17 jagi deavdán oahppi. Oahpporuđa sturrodát mearrašuvvá agi, ássanvuogi, váhnemiid boaduid ja ealihangeatnegasvuođa mielde. Oahpporuhta lea vearovuloš boahu.

Ássanlassi máksojuvvo studerenmánobajiin studerenviesu ássanmanuide. Ássanlasi mearri lea 80 prosentta dohkkehahtti ássanmanuin.

Oahppoloana stáhtadáhkádus miedihuvvo ohcamušas oahpporuđa oažžu oahppái. Jos loanadáhkádus miedihuvvo, oahppi ohcá oahppoloana iežas välljen bänkkus. Bänku mearrida loana miediheamis. Oahppi soahpá bänkkuin reanttu ja ruovttoluotta máksima birra. Oassi reanttuin (1%) máksojuvvo jo oahppodoarjjaáigge.

Buot oahppiin lea agis ja boaduin fuolakeahhtá vuoigatvuohta skuvlamátkedoarjagii skuvlamátkkiide go

- skuvlamátki ovttá guvlui oahppi viesus oahppolágádussii lea uhcimustá 10km
- skuvlamátkki golut leat badjel 54 euro

Oahppi máksá ieš mátkkistis álo uhcimustá 43 euro mánobajis. Skuvlamátkedoarjja miedihuvvo lagamustá almmolaš johtolaga geavaheamis šaddan goluide. Oahppolágádus diediha oahppiide vuoigatvuođas oažžut skuvlamátkedoarjaga, dárkkista ohcamušas ja oastinduodaštusas addojuvvon dieđuid sihke doaimmaha ohcamušaid Áel:a báikkálašdoaimmahakkii.

5.8 Oadjodorvu

Logahaga oahppit leat maid oadjuduvvon dáhpedorpmiid várás. Oahppolágádusa oadju dorvvasta studerenáiggi ja skuvlamátkkiid.

6 ÁRRADARVÁNEAMI MÁLLE OHCEJOGA SÁMELOGAHAGAS

Árrat darváneapmi váttisvuodaide logahaga oahppifuolahusas lea mánggafágalaš oktasašbargu, mainna sihkkarastojuvvo dat, ahte nuorat eai logahatoahpuideaset áigge olgguštuvo dahje gártta servošis muđui olggobeallái. Olggobeallái gártan mearkkaša áitaga nuorra olbmui alccesis, muhto maiddá su bearrašii ja buot lagaš-olbmuide. Maiddá servodaga dáfus resurssaid bidjan nuoraid buorredillái ja nuoraid olggobeallái gártama eastadeapmái lea sihke daninassii árvvus adnojuvvon ja vealta-meahtun ášši.

Árrat darváneapmi váttisvuodaide lea oahppifuolahusa dehálamos bargu ja dan ollašuhttimii galgá oahppifuolahusas bidjat doarvái ollu resurssaid ja doaibmavugiid galgá dárkkistit ja beaividit guđege lohkanjagi álggus, vai odđa doaibmit dihtet skuvla doaibmavugiid.

Árra darváneapmái logahaga oahppifuolahusas lea gárvvistuvvon čuovvovaš doaibmamálla. Gárvvistuvvon málles ovdanbuktojuvvo árradarváneapmi ja veahki fállan logahatoahppái iešgudet doaibmiid bargogovvádussan.

6.1 Ávnnasoahpaheaddji barggut ovddalgihtieastadeaddji oahppifuolahusas

1. Dorvolaš oahppanbirrasa lámčin

2. Eretorrumiid čuovvun

- Nu árrat go vejolaš almmuhus joavkojodiheaddjái.
- Doarjjaoahpahusas fuolaheapmi eretorrumiid oktavuodas buozalmasa geažil.

3. Oahppanváttisvuodaid dárkon

- Ávnnasoahpaheaddji bargu čielggadit sivaid oahppi heajos skuvlamenestupmái ja kártet veahki ja doarjaga dárbbu.
- Doarjjaoahpahusas fuolaheapmi erenomážit ovdal go iskkus čadahuvvo odđasit.

4. Vuollái iežas dási menestuvvama eastadeapmi

- Ávnnasoahpaheaddji bargun lea oahpahusbarggu lassin dárkot oahppiid oppalaš buorredili ja geahččalit nu árrat go vejolaš reageret olggobeallai gártama vuosttas mearkkaide.
- Go fuolla badjána, ávnnasoahpaheaddji ságastallá oahppiin ja čielggada veahki dárbbu, jos oahppi lea álki lahkonit ja son lea gárvvis ságastallat váttisvuodaidis birra dahje heajos stuđerenmotivašuvnna birra ávnnasoahpaheaddjiin .
- Dárbbu miel oktasašbargu oahpporávveheaddjiin ja/dahje veahkkerektoriin oahppi veahkeheami várás.

6.2 Joavkojodiheaddji barggut ovddalgihtieastadeaddji oahppifuolahusas

1. Persovnnalaš oahppoplána gárvvisteames veahkeheapmi

- Joavkojodiheaddji veahkeha iežas joavkku oahppiid persovnnalaš oahppoplána gárvvisteames ja dárkkista, ahte oahppi oahppoplána doarju yo-dutkosii ráhkkanneami.
- Joavkojodiheaddji lea iežas joavkku oahppiid deaivamis oktii vahkus oktasaččat sohppojuvvon áigge.
- Joavkojodiheaddji čadaha uhcimustá oktii lohkanjagis joavkku guhtege oahppiin rávenságastallama, man oaivilin lea čielggadit oahppi oahpuid ovdáneami nu mo lea plánejuvvon ja sihkkarastit stuđerenmotivašuvnna seailuma.

2. Oahpuid ovdáneami čuovvun

- áššehis eretorrumiidda darváneapmi
- joavkku jodiheaddji bargun lea periodaid loahpas periodaduodaštusa vuodul čielggadit oahpuid ovdáneami ja álggahit doarjjadoaimmaid veahkehan dihte iežas joavkku oahppiid sin oahppanváttisvuodain

3. Oktavuodáváldin fuolaheaddjiide go bohtet váttisvuodát

- Ovdal oktavuodáváldima berre ášši birra goit váttis dáhpáhusain ságastallat oahpporávvejeaddjiin dahje veahkkerekettoriin.

4. Stuorra váttisvuodain oahppi áššiid sirdin

- oahpporávvejeaddjái dahje/ja
- veahkkerekettori dahje/ja
- oahppifuolahusjovkui dahje/ja
- sosiálabargái dahje/ja
- dearvvasvuodadivššárii.

6.3 Oahpporávvejeaddji barggut ovddalgihtiieastadeaddji oahppifuolahusas

1. Oahpporávvejeaddji barggut ovddalgihtiieastadeaddji oahppifuolahusas

- Oahpporávvejeaddjis lea váldovástu oahppiid oahpuid jodiheamis ja son addá priváhta rávvema daidda oahppiide, geaidda lea dasa dárbu.
- Oahpporávvejeaddji rávve joavkojodiheaddjiid mo gárvvistit oahppiid persovnnalaš oahppoplánaid.
- Fuolaha daid oahppiid oahpporávemis, geat dárbbasit sierradoarjaga.
- Sirdit dárbbu miel oahppi áššiid dikšuma oahppifuolahusbargojovkui dahje dáhpáhusa mielde geasanu dan lahtuin.
- Oahpporávvejeaddji vástida guovtte dutkosa čadaheaddji oahppi oktiibidjooahpuid plánemis ovtta oahppiin ja ámmátuoahppolágádusa oahpporávvejeaddjiin.

2. Joavkojodiheami koordineren

- Oahpporávvejeaddji fuolaha joavkorávendiimmuid diedáhusain ja doallá joavkojodiheaddjiide diedihandilálašvuoda ovdal joavkorávendiimmu.
- Periodaid loahpas oahpporávvejeaddji doallá guđege jahkeluohkkái sierra joavkojodiheandeaivvadeami, mas čielggaduvojit oahppit geat dárbbasit doarjaga ja sohppojuvvo doarjjadoaimmaid oasil bargguid juohkimis joavkojodiheaddji ja oahpporávvejeaddji gaskkas.

6.4 Veahkkerekтора barggut ovddalgihtiieastadeaddji oahppifuolahusas

1. Oahppifuolahusa koordineren.
2. Mánggafágalaš oahppifuolahusbargojoavkku barggu plánen lohkanjahkásačcat.
3. Oahppifuolahusa doaimma árvoštallan ovtta doaimmiiguin.

6.5 Oahppidearvvasvuodadivššára barggut ovddalgihtiieastadeaddji oahppifuolahusas

1. Dearvvasvuodadárkkistusaid doallan mearriduvvon áigetávvala mielde.
2. Oahppidearvvasvuodadivššár ovdanbuktá oahppifuolahusbargojovkui daid oahppái guoski áššiid, maid lea oahpahusa ordnema dáfus dárbu sirdit sosiála- ja dearvvasvuodadoaimma ja oahpahusdoaimma gaskkas.
3. Oahppidearvvasvuodadivššár čuovvu skuvlodearvvasvuodajearahallama bohtosiid, dahká dain oktiigeasu ja raportere oahppifuolahusbargojoavkku dain ovdan boahtti áššiin. Vállje skuvlodearvvasvuodajearahallamiid vuodul dehálamos áššiid oahppiid dearvvasvuoda ja buorredili ovddideami várás.

6.6 Sosiálabargi barggut ovddalgihtiieastadeaddji oahppifuolahusas

1. Sosiálabargi dieđiha barggustis oahppiide ja dahká iežas barggu oinnolažžan.
2. Sosiálabargis lea jeavddalaš vuostáváldináigi.
3. Sosiálabargi kárte oahppi váttisvuodaid ja doarju maid oahppi fuolaheaddjiid bajásgeassinbarggus ovtta doarjumii ja dikšumii oassálasti eará oassebeliiguin.

7 STUĐEREMA OPPALAŠ, BEAVTTÁLMAHTTON JA SIERRADOARJJA

Doarjja, mii oahppiide addojuvvo, juhkkojuvvo (vuodđoahpahusa strategia mielde) golmma oassesuorgái: oppalaš doarjagii, beavttálmahtton doarjagii sihke sierradoarjagii. Oahppiid doarjaga ulbmilin lea ovddalgihntii eastadit studeremii laktáseaddji váttisvuodaid šaddama árradoarjaga prinsihpaid mielde sihke dorvvastit studerema jotkkolašvuoda buot diliin.

7.1 Oppalaš doarjja

Oppalaš doarjja addojuvvo buot oahppiide, go dasa lea dárbu. Sierraoahpahusa addimii reahkká ságastallan oahpaheaddjiin, sierraoahpaheaddjiin ja oahppiin sihke dárbbu miel fuolaheaddjiiguin. Jos oppalaš doarjjaordnemiin fuolakeahhtá oahppi ii ovdán nu mo lea vurdojuvvon, válđojuvvo oktavuoha fuolaheaddjái ja giedahallo oahppi ášši oahppifuolahusjoavkkus. Dán árvvoštallama vuodul plánejuvvojit beavttálmahtton doarjaga mearri ja hámit.

7.2 Beavttálmahtton doarjja ja sierradoarjja

Beavttálmahtton doarjja doarju oahppama sihke eastada oahppi vuorrováikkuhandáidduide ja ahtanuššamii laktáseaddji váttisvuodaid lassáneami ja čoggoma. Doarjaga ja dan ollašuvvama galgá plánet ja merket bajás. Gaskaoapmin geavahuvvo oahppanplána, masa čállojuvvojit ee. ulbmilat ja beavttálmahtton doarjaga hámit. Beavttálmahtton doarjaga ollašuhttimis lea dehálaš hukset skuvlavázzinvejolašvuoda njuovžilit oahppi dárbbuid mielde. Go beavttálmahtton doarjja plánejuvvo, galgá válđit vuhtii eandalit fysalaš ja sosiálalaš oahppanbirrasa sihke dárbbalaš doarjja-bálvalusaid ja materiálahaid nu, ahte oahppis lea buorre vejolašvuoha studeremii ja bajásšaddamii. Čuovvumis lea buorre ásahtit realisttalaš áigemeari, goas ulbmiliid geahččalit juksat.

Sierradoarjaga ožžot dat oahppit, geat leat juo vuodđoahpahusas válđojuvvon/sirdojuvvon sierradoarjaga ollái. Oahppanplánii merkejuvvojit ulbmilat ja sierradoarjaga hámit.

8 VÁTTISVUOĐA- JA KRIISADILIT

Dás ovdanbuktojuvvojit almmolaš prinsihpat ja doaibmamáallet kriisaid čoavdimis.

8.1 Oahpaheaddji/logahaga bargoveaga jávohisvuođa geatnegasvuohta/almmuhangeatnegasvuohta

Váldonjuolggadus lea ahte oahpaheaddjis/logahaga bargoveagas lea jávohisvuođa geatnegasvuohta oahppái guoski persovnnalaš áššiin, mat leat boahtán ovdan oahppi ja/dahje su fuolaheaddji guovttágaskka ságastallamiin. Jos diedut gusket oahpahu- sa áššálaš ordnema, lea oahpaheaddjis/oahppolágádusa bargoveaga ovddasteaddjis vuoigatvuohta ságastallat ášši birra eará oahpahu- ja oahppibálvalanbargiid ovddas- teaddjiiguin.

Jos olmmoš, guhte lea sosiála- ja dearvasvuodafuolahusa, oahpahu- doaimma, bolesdoaimma dahje searvegotti bálvalusas dahje luohtámušdoaimmas, lea virggi dahje doaimma divššodettiin ožžon diehtit mánás, geas lea čielgasit dárbu bearaš- ja ovttatolmmošguovdasaš mánáidsuodjalussii, galgá son almmuhit áššis dalánaga sosiáladoibmii. Mánáidsuodjalanláhka 13.4.2007/417:25§

8.2 Givssideapmi, headušteapmi ja veahkaváldi sihke plána dan eastadeami várás ja doaibmarávvagat

Ohcejoga gieldda skuvllain ii galgga diktit iige dohkkehit headušteami, givssideami iige veahkaválddi. Dasa galgá darvánit johtilit ja beaktilit. Oahpaheaddjit galget mer- ket givssidandáhpáhusaid bajás sierra skovvá.

Headušteami ja láivves veahkaválddi ovddalgihtieastadeapmi ja daidda darváneapmi dáhpáhu- vvet seamma lánka go givssideami ovddalgihtii eastadeapmi ja dasa darvá- neapmi.

8.2.1 Givssideami dásit

Persovnnalaš dásis riskka šaddat givssiduvvot lasihit oahppi persovnnalaš dahkkit, dego olgguldas bajiloaidnu, temperamenta, bearaš- ja bajásgeassinduogáš. Árgi- vuohta, eahpesihkkarvuohta ja heajos iešdovdu leat dat áššit, mat čielgasepmos- einnostit dan ahte máná sáhttet earát givssidišgoahit. Nuppe dáfus gean beare sáht- tet givssidišgoahit.

Vaikko stuorámuš oassi oahppiin ii iešalddes dohkket givssideami, sii mángii goit joavkku jitnosit cealkkekeah- tes norpmáid deaddagiid geažil gártet doarjut dan – dah- je jaskkodat das. Givssidandilis leat gávdnon čuovvovaš rolat: givssiduvvon, givssi- deaddji, veahkki, giktaleaddji, bealušteaddji ja jaskes dohkkeheaddji. Agi mielde joav- konorpmat rivdet nu ahte givssideapmi dohkkehuvo álkibut ja álkibut. Givssideapmái darváneapmi lea beakti- lamos doppe, gosa máinnašuvvonn joavku lea čoahkkanan ja gos givssideapmi dáhpáhu- vá.

Fysalaš biras (oahppolágádusa sturrodat, doaibmasajiid sajáiduvvan, suohtasvuohta) sihke atmosfeara ja kultuvra (bargoatmosfeara, bajásgeassinkultuvra, givssideapmái laktáseaddji jurddaš- anvuodgit) leat oktavuodas givssideapmái. Čielga oahppanulbmi- lat, skuvlamokta ja bargoráfi diimmuid áigge geahpedit givssideami.

Bargoráfi- váttisvuohta lea ášši, mii hehte beaktilis studerema dahje oahppi ieš- hálddašeami buorideami. Dat lea láhtten, mii headušta oahpaheami dahje oahppa- ma, rihkku nuppiid vuoigatvuođa studeret, dagaha psykologalaš dahje fysalaš áitaga dahje billista birra- sa dahje rihkku servodaga morála dahje lágaid vuostá.

8.2.2 Givssideami eastadeami doaimmaráva

Buohkat eai leat vásttolaččat givssideamis, muhto buohkat leat vásttolaččat dan botkemis. Beaktillamos vuohki lea darvánit áššái mángga dásis oktanaga. Rabas at-mosfeara, servošii gullan, berošteapmi ja nuppiid gudnejahttin leat guovddáš áššit givssideami eastadeamis.

- Gudege oahpaheaddji ja joavkojodiheaddji geatnegasvuohta lea dárkot vejolaš givssidandáhpáhusaid ja čielggadit daid ságastallamiiguin. Oahppi, váhnen dahje skuvlla eará bargi galgá givssideami áiccadettiin almmuhit áššis dalán jogo givssideaddji dahje givssiduvvon oahppi joavkojodiheaddjái.
- Čielggadanságastallamat: joavkojodiheaddji ja givssidanvástuolmmoš gullaba givssiduvvon oahppi ja givssideaddji guktuid sierra. Nuoraid bivdet ságastallat ášši birra ruovttus fuolaheaddjiiguin ja áššái máhccojuvvo sullii vahku siste. Joavkojodiheaddji váldá oktavuoda áššeasálaš fuolaheaddjiide oavilin smiehttat vugiid givssideami botkemii, ii sivalaččaid ohcamii. Sohppojuvvo čuovvumis.
- Ságastallan skuvllas almmolaš dásis. Mitaluvvo, ahte givssideapmi lea dáhpáhuvan manakehtta čada dáhpáhusa detáljaid. Mannojuvvojit čada givssideami vuosttildeaddji rávvagat.
- Jos givssideapmi ain joatkašuvvá, ášši buktojuvvo studerenfuolahangoavkku giedahallamii.
- Oahppiidoavttastusas ja oahppiin lea dehálaš rolla givssideami eastadeamis. Gudege oahppis lea geatnegasvuohta almmuhit joavkojodiheaddjái dahje veahkkerektorii, jos oaidná dahje vásiha givssideami.

Ovdan boahtti givssideamit ja daid čielggadallan dokumenterejuvvo "Almmuhus dáhpáhuvan áššis" -skoviin (čuovus 7). Devdojuvvon skovit seailluhuvvojit lohkaid duohken. Logahaga buorredillejearahallamiin kártejuvvo golmma jagi gaskkain dáhpáhuvágo oahppolágádusas givssideapmi. Ođđa logahatoahppiid váhneimidda diedihuvvo doaimmamálla birra váhneimideahkedis.

8.2.3 Váttis veahkaválddalaš dilli dahje dan áitta skuvllas

Rektor doaimmaha bolesii gieldda skuvllaid vuodđosárgumiid ja fuolaha daid beaivideames omd. divvunbargguid maŋŋá.

Jos skuvllas boahtá ovdan konkreetalaš veahkaválddi áitta, galgá olmmoš, guhte oaidná dáhpáhusa, gohččut bolesa báikki ala sihke dárbbu miel ambulánsa ja čuovvut bolesa addin rávvagiid. Veahkaválddi oaffarii berre addit vuosttasveahki dalán, go dat dorvolašvuoda dáfus lea vejolaš. Jos dahkki lea dovdomahtun dahje vuolga báhtui, galgá su dovdomearkkaid dárkket dárkot ja mitalit bolesii. Jos dahkki báhcá skuvlla lahkosiidda, galget oahppit bissut geahču vuolde luohkáin, dasságo boles boahtá báikki ala. Jos dilli lea ain uhkideaddji, oahppiid galgá hoahpus evakueret skuvlabirrasis eret čuovvumiin vejolašvuodaid mielde lihkuhvuodadiliid várás dahkkon eretgeassadanplána. Go uhkideaddji dilli lea meattá, skuvlla kriisadiliid válmmašvuodajoavku álggaha dárbbášlaš maŋnefuolahandoaimmabijuid.

Doaimmamálla vearjoáitaga ja bombaáitaga várás

- Njuolggooktavuohta heahteguovddáži 112.
- Mitaluvvo heahteguovddáži áitaga birra dahje dan, mii lea dáhpáhuvan, vástiduvvo gažaldagaide ja doibmojuvvo ožžojuvvon rávvagiid mielde.
- Ale dagat bahkatvuoda heahteguovddáži, vuosttas ringejeaddji lea viehka sihkkarit vel "láigegeažis".
- Guovddášradioin gulahuvo oahppiide ja oahpaheaddjiide bissut luohkáineaset. Almmuhuvvo, ahte heahtealmmuhus lea dahkkon. Dilli ráfohuvo nu ahte gulahuvo oanehaččat ain ođdasit, omd. 5–10 minuhta gaskkain.
- Luohkáid dahje eará sajiid uvssat lohkkaduvvojit ja geahččaluvo eastit uhkideaddji beassama dohko, gos leat olbmot.
- Oahpaheaddji II OACČO guoddit mange muttus oahppiid okto, baicce son galgá suodjalit sin.
- Suojis bissojuvvo dassážiigo guovddášradio bokte dahje eará čielga ja luohthahtti vugiin almmuhuvvo, ahte várra lea meattá ja dalle galgá doaimmat addojuvvon rávvagiid mielde.

- Jos vejolaš, boles ja rektor kártejit dili ja sohpet doaibmabijuin.
- Bolesa dehálamos doaibmamálla lea oazžut nu johtilit go vejolaš oktavuoda dahkkái dahje uhkideaddjái ja bissehit falleheami. Boles sirre ja suddje sihke dárbbu miel evakuere.
- Diediheames skuvlla siste vástida skuvlla rektor.
- Mediai diediheames vástida boles.
- Maŋnebargu: Dan mielde, mo dilli lea nohkan, jogo dollojuvvo diedihandilálaš-vuohta dalán oahppiide ja fuolaheaddjiide dahje bivdojuvvo dárbbu miel kriisa-veahkki eará eiseválddiin.

Rávvgat oahppiide

Oahppiide addojuvvo oktii lohkanjagi áigge oanehis áššálaš informašuvdna váttis veahkaválddálaš dagu várás lunddolaš oktavuodas, oassin eará temái laktáseaddji diediheami dahje oahpahusa.

- Jos oahppi oaidná dahje gullá veahkaválddálaš vearjodagu birra, mii dáhpáhuvvá dalán dahje farga, das galgá almmuhit oahpaheaddjiide dahje heahteguovddáži 112.
- Galgá garvit dagaheames bahkatvuoda heahteguovddáži.
- Jos oahppi lea luohkás dahje eará oahpahansajis dalle go dáhpáhus dahje áitta álgá, galgá son bissut doppe.
- Oahppi galgá álo doaibmat oahpaheaddji ja/dahje guovddášradio bokte ožžon ráv-vagiid mielde.
- Jos oahppi lea dastán rabas váldo- dahje heahtegouvssa lahkosiin, galgá son vuolgit eret skuvlaviesus ja ohcalit dorvui, jos áitta dahje dahku lea skuvlla siste.
- Jos oahppi lea gaskadiimmus, galgá skuvlabirrasis vuolgit eret ja ohcalit dorvui, jos áitta dahje dahku lea skuvlla siste.
- Jos oahppi lea skuvlabirrasa olggobealde, ii skuvlla oaččo lahkoni, jos lea gullan veahkaválddálaš dagus dahje áitagis skuvllas.
- Skuvlabirrasis ja dan olggobealde ii galgga čoahkkanit stuorra joavkkuide, galgá ohcalit dorvui ruoktot dahje eará sadjái sisa ja guldališgoahtit eiseváldediedáhusaid radios.

Bombaáitta

- Njuolggooktavuohta heahteguovddáži 112.
- Jos bombaáitagis lea áigerádjá, oahppit ja bargit sirdásit garvinbáikái lihkan-sálii.
- Jos bombaáitta lea dalán, galgá doaibmat bolesa addin rávvagiid mielde.
- Garvinbáikkis vurdojuvvo mo dilli ovdána.
- Go dilli lea meattá jogo jotkojuvvo skuvla dahje oahppit besset ruoktot.
- Muđui galgá doaibmat heivvolaš osiin nu mo vearjoáitaga dilis.
- Seamma beavve ordnejuvvo diedihandilálašvuohta dáhpáhusa birra oahppiide ja fuolaheaddjiide.
- Čuovvovaš beavve ordnejuvvo ságastallandilálašvuohta dan birra mii lea dáhpá-huvvan.
- Diediheami birra skuvlla siste vástida rektor.
- Mediai diediheamis vástida boles.

8.3 Gárrenávdnasiid ja gárehuhtti ávdnasiid geavaheapmi

Oahppifuolahus darvána sihke oahppi iežas ja su lagašbirrasis ovdanbohtán, ahtanuššamii vahátlaš, gárrenávdnasiid geavaheapmái.

1. Oahppis dahje oahppi bearrašis lea miinu gárrenávnasválttisvuohta

- Oahppi muitala ieš.
- Váhnemiin/lagašolbmuin oazžu áššis dieduid/áiccuid.
- Oahpaheaddji fuomáša ieš.
- Eará bokte bohtán diehtu.

Jos oahppi váldá ášši ovdan, leage roahkkat ja váldde čielgasa. Ságastala oahppiin. Ale báze okto smiehttat, baicce buot dáhpáhusain váldde oktavuoda oahppifuolahus-joavkku lahttui.

2. Oahppi lea juhkanvuodas dahje gárrenávdnasiid váikkuhusa vuollásažžan skuvllas

Jos oahppi boahťa juhkanvuodas dahje gárrenávdnasiid váikkuhusa vuollásažžan skuvllii, oza bargopárran lagamus rávesolbmo ja merke dáhpáhusaid bajás. Ságstala oahppiin ja árvoštala su dili. Jos dilli gáibida, doalvo oahppi dearvvasvuodadivššára lusa/dearvvasvuodaguovddáži. Jos mielaheamet láhttejeaddji oahppi biehttala skuvlla doaimbajuin, gohčo bolesa skuvllii.

- Diedit álo agivuloš oahppi fuolaheaddjái ja bivdde su viežžat gárihuvvan oahppi ruoktot.
- Diedit dáhpáhuuvvan áššis veahkkerektorii ja joavkojodiheaddjái.
- Dárbbu miel rektor sádde oahppi skuvllas ruoktot.

3. Gárrenávdnasiid vuovdaleapmi skuvllas/skuvlabirrisis

Jos fuomášat dahje eahpidat ahte gárrenávdnasat gávpaluvvojit skuvlabirrisis dahje dastán das skuvla lahkosiin, almmut dakkavide bolesa gohcinummirii 112.

4. Duhpáhastin

Ohcejoga gieldda bargobáikin lea suovahis gieldda. Logahat lea nuorra olbmo bargobáiki.

- 10 § (19.8.1994/765) Duhpátbuktaga dahje duhpáhastinbiergasiid ii oáččo ealáhusdoaimmas vuovdit iige muđui luohpadit olbmui, guhte lea vuollái 18-jahkásaš.
- 12 § (19.8.1994/765) Duhpáhastin lea gildojuvvon oahppolágádusaid oahppiide oaiuvilduvvon sissajiin sihke olgun daid sajiin, mat leat oaiuvilduvvon lagamustá vuollái 18-jahkásaččaide.

Skuvllas, skuvlabirrisis ja dastán das lahkosiin, skuvlaáigge dahje skuvlavázzimii laktáseaddji dilálašvuodain ii oáččo duhpáhastit iige geavahit dahje doallat hálddustis makkárgge duhpáhastinbiergasiid dahje gárrenávdnasiid.

Maid dagan, jos

1. Oainnán dahje oáčchon dieđu, ahte agivuloš oahppis leat duhpátbuktagat skuvllas

- Bivdde oahppi luohpadit duhpátbuktagiid oahpaheaddjái.
- Jos ii eaktodáhtolaččat luohpat, oahpaheaddjii ii sáhte váldit duhpátbuktagiid veagal eret. Ii maiddá dárkkistusa omd. oahppi lánkii oáččo dahkat.
- Leage oktavuodas oahppi fuolaheaddjái.
- Oahpaheaddjii ii oáččo duššadit sutnje luohpaduvvon duhpátbuktagiid, baicce galgá luohpadit oahppi fuolaheaddjái.
- Vejolašvuolta geavahit skuvlla cuigenvugiid.

2. Oainnán dievasahkásaš oahppis duhpátbuktagiid oahppolágádusas?

- Láhka ii gieldde dievasahkásaččain duhpátbuktagiid hálddusdoallama oahppolágádusas.
- Sáhtát dušše muittuhit, ahte duhpáhastin oahppolágádusas ja dan birrisis lea gildojuvvon.

3. Agivuloš oahppi geavaha duhpátbuktagiid skuvllas dahje dan birrisis skuvlaáigge

- Mearret su heaitit.
- Bivdde oahppi luohpadit duhpátbuktagiid oahpaheaddjái.
- Jos ii eaktodáhtolaččat luohpat, oahpaheaddjii ii oáččo váldit duhpátbuktagiid veagal eret. Ii maiddá dárkkistusa omd. oahppi lánkii oáččo dahkat.
- Leage oktavuodas oahppi fuolaheaddjái.
- Oahpaheaddjii ii oáččo duššadit sutne luohpaduvvon duhpátbuktagiid, baicce daid galgá luohpadit oahppi fuolaheaddjái.
- Vejolašvuolta geavahit skuvlla stivrradoallanvugiid.
- Jos oahppi ain odđasit geavaha duhpátbuktagiid vaikko lea gildon, lea áššis vejolaš dahkat dutkanbivdaga bolesii. Boles dutká, leago oahppi sivalaš duhpáhastinrikkumuššii.

4. Dievasahkásaš geavaha duhpátbuktagiid oahppolágádusas dahje dan birrisis

- Mearret su heaitit.
- Vejolašvuolta geavahit skuvlla stivrradoallanvugiid.

- Jos oahppi ain oddasit geavaha vaikko lea gildojuvvon, lea áššis vejolaš dahkat dutkanbivdaga bolesii. Boles dutká, leago oahppi sivalaš duhpáhastinrihkkumuššii.

Skuvlamátkkis duhpáhastimii ii sáhte skuvlla cuigenvugiiguin darvánit. Skuvlamátki ii leat skuvlla doaimma.

8.4 Opmodatrihkkosiid čielggadeapmi

Nuppi/skuvlla opmodaga suoládeapmi dahje billisteapmi

- Veahkkerektor/oahpaheaddji sihke giinu oahppifuolahusjovkui gullevaš ságastallá áššeopmahaččaiguin ja dárbbu miel merke bajás dáhpáhusaid.
- Dáhpáhuvvon áššis váldojuvvu álo oktavuoha agivuloš oahppi fuolaheaddjái.
- Dárbbu miel bivdojuvvojit rávvagat bolesis.
- Oahppi buhte iežas dagahan vahága.

Opmodatrihkkosiin almmuhuvvo bolesii

- Jos sisagaikun dáhpáhuvvá dahje divrras opmodat láhppo.
- Jos eahpiduvvo ahte láhppon dávvir lea oahppi rehpos dahje lupmas iige son mieda oktasašbargui, bivdojuvvu boles báikki ala.

8.5 Rasisma

Prinsihpat

Juohkeovttas lea vuoigatvuohta olmmošárvvu loavkitkeahtesvuhtii ja persovnnalaš guoskameahttunvuhtii. Loavkideaddji láhtten ii dohkkehuvvo, baicce dasa galgá darvánit dalán. Loavkideaddji láhtten lea ee. buddostallan, rasisttalaš ságaid ovdanbuktin, biehttaleapmi bargamis nuppiin, sirren jna.

Go rasisttalaš láhtten bohtá ovdan

- Čielggat dárkket mii lea dáhpáhuvvon: guldal maid sierra oassebealit ja vejolaš čalmmeoaidnovihtanat mitalit.
- Mearkko dáhpáhusaid báhpárii.
- Váldde dárbbu miel oktavuoda oassebeliid ruovttuide telefonna bokte ja deaivvademiiin.
- Jos dilli joatkašuvvá, almmuhuvvo bolesii.

Rasisttalaš mearkkat

Rasisttalaš mearkkat leat gildojuvvon skuvllas ja oahppi persovnnalaš opmodagas. Dahkkis lea ovddasvástádus sihkkut skuvlla dahje nuppiid opmodahkii dahkkon mearkkaid.

Spiehkaseaddji vuollekultuvrrat

Jos eahpidat nuora gullat masanu su dorvvolašvuođa riskerejeaddji vuollekultuvrii, mital iežat fuopmášumiin oahppifuolahusjovkui.

8.6 Seksuálalaš headušteapmi

Seksuálalaš headušteapmi laktása sánalaš headušteapmái, nugo bajiloainnu komenteremii, evttohallamiidda ja cielahemiidda, headušteaddji guoskkahallamii, sihke telefonna dahje nehta bokte sáddejuvvon headušteaddji seksuálalaš ságaide.

Ohcejoga gieldda skuvllain ii galgga dohkkehít mangelágan oahppiid gaskasaš iige rávesolbmo ja oahppi gaskasaš seksuálalaš headušteami. Seksuálalaš headušteamis gitta báhcán oahppái mearriduvvo skuvllas sierra sohppojuvvon ránggáštus, mii merkejuvvu bajás ja áššis almmuhuvvo oahppi fuolaheaddjái.

Máná/Nuora seksuálalaš ávkinátnimii ja bearrašis dáhpáhuvi illasteapmái dahje boastut meannudeapmái laktáseaddji gažaldagain galgá váldit oktavuoda mánáidgohcái ja dárbbu miel dahkat mánáidsuodjalanalmmuhusa.

8.7 Mielladearvasvuodaváttisvuodat

8.7.1 Šlundun

Juohke olbmo eallimii gullet maiddá morrašat ja váivves áššit, maid giedahallan váldá iežas áiggi. Dasa lassin lea maid šlundun, mas lea sivva leat fuolas. Nuoraid šlundivuodas leat goit dávjá nu mánggalágan hámit, ahte dat sáhtá báhcit fuobmá-keahttá. Dávdamearkkaide sáhtá laktásit berošmeahttunvuohta iežas dearvasvuodas ja dorvvolašvuodas sihke valjis gárrenávdnasiid geavaheapmi.

Nuora šlundivuoda vejolaš dávdamearkkat

- čirrolasvuohta, eallinmovtta váilun
- oktonasvuohta
- fámoheavuohta, váibbasvuohta, oadđinváttisvuodat
- borramii guoski váttisvuodat
- várvešvuodaváttisvuodat.

Go fuomášat oahppis slundivuoda mearkkaid

- Muital sutnje ahte leat fuolas ja ságastala dili birra suinna. Dehálaš lea muitalit oahppái ahte sus beroštuvvo.
- Dárbbu miel muital ášši birra oahppifuolahusjovkui. Oahppifuolahusjoavkkus sáhtá soahpat, gii oahpaheaddjiin dárbbu miel váldá oktavuoda oahppi fuolaheaddjiide ja/dahje lágida oahppi dearvasvuodadikšára, psykologa, doaktára lusa.

8.7.2 Borranheđuštusat

Borranheđuštusat (anorexia nervosa ja bulimia nervosa) gullet nuoraid dábalamos mielladearvasvuodaváttisvuodaide. Rájá geassin váttis borranheđuštusa ja láivvit váttisvuodaid gaskkas ii leat álki. Stuorra oassi borramii laktáseaddji váttisvuodain manná goit meattá. Borranheđuštusain gillá dávjá buorre, dovddolaš ja dievaslašvuhtii figgi oahppi.

Borranheđuštusa vejolaš dovdomearkkat

- ruoidnan dahje bákkulágan dárbu ruoidnat
- lihkeameami čielga lassáneapmi
- dakkár dilálašvuodaid garvin, main ferte borrat ovttas earáiguin
- iežas sirren olgobeallái, leabuhisvuohta, šlundivuoha.

Go fuomášat oahppis borranheđuštusa mearkkaid

- Muital iežat fuopmášumiid birra oahppái, váhnemiidda, joavkojodiheaddjai.
- Lágit oahppi skuvladearvasvuodadikšárii, geas lea guovddáš rolla oahppi dikšui fuolaheamis.

Jos fuomášat oahppis eará mielladearvasvuodaváttisvuodaid mearkkaid, jorgal dearvasvuodadivššára dahje geannu eará oahppifuolahusjoavkku lahtu beallai oahppi dikšui lágideami várás.

8.8 Kriisadoaimbaplána

Kriisaplánain oaiwildit dábaláččat **ráhkkaneami oppa servoša dahje dan lahtuid guoskkaheaddji fáhkkes dahje muđui traumáhtalaš diliide.**

Lihkuhisvuohta, lagaš dahje muđui oahpes olbmo jápmin, iežassorbmen, veahkaválddalaš dáhpáhus leat kriisadilit, maid nu rávesolbmot go mánátge sáhttet gártat vásihit. Dákkár váttis dáhpáhusat leat álo lossa streassadilit. Oahpaheaddjit leat čovddasajis nuoraid kriisadiliid áicamis.

Kriisadiliin mánát ja nuorat dárbbášit álo ollesolbmo doarjaga, dieđu ja jodiheami, dasgo sis lea vel vehá eallinvásáhus ja váilevaš vuogit birgehallet váttis diliin.

Riskadiliid fuomášeammi ja doarjaga addin gáibidit aktiivvalášvuoda sihke oahpaheaddjiin ja oahppifuolahusbargoveagas.

8.8.1 Skuvllaid kriisajoavku

Kriisabargu heive lunddolaččat skuvllaid oahppifuolahusjoavkku bargui. Danin guđege skuvlla kriisajoavkun doaibmá skuvlla oahppifuolahusjoavku. Skuvllaid rektor dahje veahkkehoavda doaibmá kriisajoavkku jodiheaddjin. Dárbbu miel kriisajoavku dievasmahtto gieldda kriisabargojoavkkuin.

Skuvlla kriisajoavkku bargun lea

- Merket bajás joavkku siskkáldas bargojuogu ja vástuolbmuid.
- Čielggadit kriisadiliin dehálaš oktasašbargoguimmiid.
- Oahpásmahttit skuvlla bargoveaga áššái ordnemiin skuvlema ja skáhppomiin girjjálašvuoda.
- Diedihit plána birra oahppiide, váhnemiidda sihke oktasašbargoguimmiide
- Organiseret doaimma kriisadiliin.
- Fuolahit dalán psyhkalaš doarjaga dárbbus sihke vejolaš joatkkadoaimmain
- Árvoštallat kriisadiliin ollašuttton doaimmaid ja dahkat kriisaplánii dárbbášlaš nuppástusaid.
- Doallat kriisaplána áiggedásis (beaivdit oktavuodadieđuin dahje skuvlla diliin dáhpáhuvvan nuppástusaid).
- Doalahit kriisaválmmašvuoda oahpásmahttimiin odđa bargiid kriisaplánii sihke ordnemiin oppa bargovehkii jahkásaččat dasa laktáseaddji dieđiheami ja skuvlema.

8.8.2 Kriisaplánii oahpásmahttin

Skuvlla kriisaválmmašvuodda gáibida oppa skuvlla bargoveaga oahpásmahttima áššái. Buot skuvlla bargiin galget leat válmmašvuoddat doaibmat kriisadilis, dasgo gii beare sáhtta deaivdit dan vuosttasin. Maiddá oahppiin galget leat válmmašvuoddat doaibmat sierralágan heahstediliin, nugo lihkuhisvuodda, buollin, suonjardanvárrede. Kriisaplánii oahpásmahttin dáhpáhuvvá oahpaheaičoahkkimiin, skuvlen- dahje ságastallandilálašvuodain jna.

Oahpaheaddjiin lea guovddáš rolla oahppiid ceavzima doarjumis, dasgo sii deivet sin measta beaivválaččat. Danin sis livčče buorre leat válmmašvuoddat sihke kriisadiliid deaivideapmái dalán ja psyhkalaš doarjaga addimii. Oahpaheaddjit sáhttet goit dárbašit oahppifuolahusbargoveaga ja/dahje eará spesiálabargiid veahki oahppiid dahje oahppiid morraša dahje šohka deaivideamis ja giedahallamis.

8.8.3 Oktasašbargoguoimmit kriisadiliin

Kriisadiliin ferte doaibmat jodánit, danin **heahtenummir** ja oktasašbargoguoimmit galggašedje leat diedus ovdal go mihkkige dáhpáhuvvá. Guđege skuvllas bargi oahpaheaddjái ja veahkkebargái addojuvvojit skuvlla **kriisajoavkku oktavuodadieđut sihke** eará dárbbášlaš telefonnummirat. Kriisadiliin dehálaš veahkeheaddjit leat ee. boles, buollin- ja gádjundoaibma, dearvasvuodaguovddáš, mánáidsuodjalus, gieldda kriisajoavku, Anára gieldda bajásgeassin- ja bearašrávvehat, sosiáladoaibma ja searvegoddi.

Ámmátveahkeheaddjit rávvejit, mo ságastallat mánáiguin ja nuoraiguin ja mo doarjut sin ceavzima. Dárbbu miel skuvla sáhtta bivdit veahki ovdamearkka dihte gieldda kriisajoavkkus dahje dearvasvuodaguovddášis.

8.8.4 Kriisaválmmašvuoda doalaheapmi

Kriisaplána beaividuvvo ja mannojuvvo čađa bargoveagain jahkásaččat, skuvlajagi álggus. Skuvllas berre ordnet jahkásaččat buollin- ja gádjunhárjehusaid, maidda oassálastet sihke bargit ja oahppit. Dáid diliin sáhtta hárjehallat sihke fysalaš ja psyhkalaš

vuosttasveahki addima. Lassin psythkalaš doarjaga addima válmmašvuodaid sáhttá laktit ovdamearkka dihte dearvasvuodadieđu oahpahussii.

Kriisaplána lea árgabeaivvi bargoneavvu, mii eallá ja rievdá áiggi mielde. Oktavuodadieđut beaividuvvojit jeavddalaččat ja doaibmarávvagat rievdaduvvojit ja buoriduvvojit go hárvánupmi lassána. Skuvllaid vásáhusaid mielde sierralágan kriisadiliid mielde doaibmarávvagat šaddet konkrehtalažžan ja čielgasabbon. Plána dievasmahttojuvvo, jos bohtet ovdan áitagat, maida eai ovdal leat máhttán ráhkkanit.

8.8.5 Almmolaš doaibmaprinsihpat kriisadiliin

Guovddáš vástuolmmoš kriisadiliin lea skuvlla doaimma jodiheaddji rektor dahje veahkkehoavda, guhte organisere doaimma kriisadilis. Skuvlla njunnožis lea dieđihánvástu media ja eará oassebeliid oktavuodaváldimiidda.

Kriisadiliin váldovástu doaibmat lea rávesolbmos, guhte lea vuosttasin mielde dáhpáhusas. Olmmoš, guhte lea ožžon dieđu dáhpáhusas, dieđiha das veahkkerektorii.

1. Veahkkerektor čielggada

- gean ášši guoská
- mii lea dáhpáhuvvan ja gos
- mo buot dáhpáhuvai ja mii dáhpáhusas lea dieđus.

2. Veahkkerektor bovde dárbbu miel kriisajoavkku veahkkin. Vuosttas muttu maŋŋá lea dehálaš, ahte skuvlla kriisajoavku čoahkkana soahpat doarjjadoaimmain: mo skuvllas galgá doaibmat vai sihkkarastojuvvo psythkalaš doarjja dalán ja mo áššis dieđihuvvo ruovttuide.

3. Oahpaheaddjiide ja skuvlla bargiide dieđihuvvo dan birra, mii lea dáhpáhuvvan. Oahpaheaddjit ožžot rávvagiid ášši giedahallamis luohkain – šládariid eastadeapmi, rivttes dieđuid juohkin.

Go dili sáhttá vuosttasin deaividit maid oahppi, sin lea buorre diehtit, gos skuvllas oažžu veahki. Dieđiheapmi ruovttuide gáibida dan, ahte skuvllas leat buot fuolaheaddjiid oktavuodadieđut.

Buot dieđiheapmi skuvlla olggobeallái dáhpáhuvvá eanaš rektora dahje veahkkerektora bokte. Doaimmaheaddjiid ii galgga luoitit skuvllii dahje dan birrasii jearahallat oahppiid dahje bargiid, dasgo dat dušše eanet vel hirpmástuhttá ja suorggaha sin. Go gažaldagas lea váttis veahkaválddálaš dilli dahje dan áitta, dieđiheamis vástida boles.

Kriisadiliid divššus sáhttá earuhit doarjjadoaimmaid dalán ja joatkkadoaimmaid. Dakkár doarjaga lassin, mii addojuvvo dalán, kriisajoavku galgá árvoštallat, dárbbášuvvojitgo maŋŋá vel doarjjadoaimmat sihke man guhká ja geaidda dat čujuhuvvo.

Guovddáš gažaldat doarjjadoaimmaid plánemis lea, geaid buohkaid dáhpáhus guoskkaha ja geat leat doarjaga dárbbus. Oahppi jápmin guoskkaha váhnemiid lassin ustibiid, luohkkáskihpáriid ja oahpaheaddjiid, muhto čuohtá maid eará oahppiide ja bargovehkii. Danin ášši lea buorre giedahallat sihke oppa skuvllain ja oahppi lagašolbmuiguin. Váivves dáhpáhusat sáhttet guoskkahit servoša viidasabbotge, goas ferte guorahallat oktasašbarggu lagašskuvllaiguin dahje dieđihangaskaomiiguin.

8.8.6 Doaibmamálet sierralágan kriisadiliin

1. Lihkuhisvuohta skuvllas

- dinggo ambulánssa/bivde eará rávesolbmuid veahkkin
- álggat vuosttasveahki
- diehtu dearvasvuodadivššárii dahje dearvasvuodaguovddáži
- diehtu rektorii dahje veahkkehovdii/diehtu kriisajovkui/diehtu bargovehkii
- oahppit eret lihkuhisvuodabáikkis
- čalmmeoaidnovihtanat sierra, sis adnojuvvo erenomáš fuolla

- almmuhus fuolaheaddjiide nu johtilit go vejolaš
- ášši giedahallan luohkás
- čálalaččat diehtu ruovttuide ášši birra
- buot eanemus baláskan ja suorganan oahppit ruoktot dušše rávesolbmo mielde
- ášši giedahallan maŋná ovttas bargoveagain
- ášši giedahallan maŋná luohkás (ságastallan luohkás)
- oahppiid čuovvun
- skuvladáhpedorpmis dahkkojuvvo dáhpedorbmealmmuhus oadjoearvvi várás
- skuvlla veahkkehoavda dahje dilis mielde lean rávesolmmoš čállá muittuhančállaga dáhpáhusain.

2. Oahppi jápmin

- oahppi jápminis almmuha bearrašii báhppa, boles dahje buohcceviessu
- dieđu ožžon oahpaheaddji dieđiha veahkkehovdii
- veahkkehoavda dieđiha oahpaheaddjiide
- luohkáoahpaheaddji ráđđádallá kriisajoavkkuin gii lea bearrašá kontáktaolmmoš
- bearrašá sávaldagaid ruovttuide dieđiheamis galgá geahččalit čuovvut
- ságastallan luohkái oahppiid ahkedási mielde (dovdduid olggosbuktimis veahkin omd. sárgun, lávlun)
- muitin
- leavga
- jaskes boddu (oahppi govva, ginttal, vejolaččat morašmusihkka)
- sohppojuvvo bearrašiin morašváidalanfitnamis ruktui ja oassálastimis hávdá-
dusaide
- oahppiid dili čuovvun vejolaš olggobeale veahki dárbbu geažil
- bargiide vejolašvuohta ášši giedahallamii maŋná.

3. Oahpaheaddji dahje skuvlla eará bargovehkii gullevaž olbmo jápmin

- veahkkehoavda dieđiha bargovehkii/luohkkái oktasaččat sáles
- kriisajoavku skáhppo dárbbu miel olggobeale veahki
- bargiide vejolašvuohta giedahallat ášši maŋná
- ságastallamat luohkái
- muitin
- leavga
- jaskes boddu
- hávdádušat
- oahppiid dili čuovvun.

4. Oahppi lagašolbmo jápmin

- diehtu veahkkehovdii, guhte dieđiha kriisajovkui
- diehtu oahppi oahpaheaddjiide
- ruovttus lohpi muitalit ášši birra eará luohkkái
- oasiváldin oahppi morrašii omd. koarttain, sárgosiiguin
- oahpaheaddji válmmaštallá oahppiid vuostávdit mainnašuvvon oahppi go son boahá skuvlii
- oahppái ságastallanvejolašvuohta
- oahppi dili čuovvun.

5. Iežassorbmemma áitta

- hála oahppiin
- ale guode okto
- evttot ahte sáhttibeahkki guorahallat ovttas váttisvuođa, ale geahččal čoavdit dan; guldal, ale badjelgeahča dahje dubme
- váttisvuođa, man geažil oahppi lea gárvvis sorbmet iežasa, ii sáhte seammás čoavdit
- váldde oktavuoda ruoktot ja dárbbu miel vuosttasveahkkái, mii árvoštallá dárbbášago oahppi dalán veahki
- oahppifuolahusjoavku doaibmat.

6. Iežassorbmen

- Guoskkaha álo oppa skuvlaservoša. Ruovttuin galgá soahpat, mo doaibmat. Ášši giedahallan maŋná hui dehálaš, dasgo iežassorbmen dagaha omd. garra sivalašvuođa.
- diehtu veahkkehovdii, guhte dieđiha skuvlla bargiide ja kriisajovkui

- diehtu oahppiide: bearrašis lohpi muitalit duohtaáššiid, vai dušši šládariid sáhtášii eastit
- diedáhus vejolaš reakšuvnnain goittot iežas luohká ruovttuide
- bargiide vejolašvuotta ášši giedahallamii manjá
- sierradoarjja ja dili čuovvun čalmmeoaidnovihtaniidda ja lagamus ustibiidda
- ságastallamat luohkái
- oahppiid dili čuovvun
- muitin skuvllas ja luohkás.

7. Váttis buozalmas

- soaba fuolaheaddjiin, mii muitaluvvo oahppiide
- oahppi iežas oaivila galgá gudnejahttit
- geahččaluvo oazžut lobi muitalit luohká oahppiide ja eará bargovehkii
- ášši giedahallan ovttas buohcciin, su ustibiiguin ja luohkái
- doaibmarávogat dohppehallamiid várás
- mánáid doaibmama ja árkkálmastinvuođa jodiheapmi buohcci buorin
- oahppiid čuovvun.

8. Lihkuhisvuotta dahje dan áitta skuvlla olggobealde

- veahkkehoavda váldá čielgasa duohtaáššiin
- dieđiha eará bargovehkii
- ságastallan luohkái
- diehtu ruoktot dáhpáhuvvun áššis ja vejolaš reakšuvnnain.

9. Veahkaválddálaš dilli skuvllas: Veahkaválddálaš oahppi deaivideapmi

- Doaimma – ale geassát eret dilis.
- Ávžžut heaitit veahkaválddi.
- Eastte veahkaválddi joatkašuvvama. Oza vejolašvuodaid mielde veahki skuvlla eará bargiin.
- Bivdde dearvasvuodadivššára árvoštallat váttuid. Ale eahpit bivdit bolesa báikki ala tel. 112.
- Diedit oahpaheaddjiide ja veahkkehovdii.
- Dárbbu miel veahkkehoavda čohkke kriisa-/oahppifuolahusjoavkku, mii ordne kriisaveahki.
- Váldde oktavuoda oahppi fuolaheaddjiide ja bivdde, ahte sii vižžet oahppi.
- Dárbbu miel bija oahppi eret luohkás. Fuolat maid bearráigeahčus. Jos oahppi ii gáro vuolgat luohkás, bivdde báikki ala nuppi rávesolbmo.
- Dárbbu miel veahkkehoavda gieldá oahppi vuogatuoda skuvllavázzimii loahppa-beaivái dahje rektor guhkit áigái.
- Dilis mielde lean rávesolmmoš čállá muittuhančállaga dáhpáhusain.

Veahkaválddálaš rávesolmmoš skuvllas

- Suddje oahppiid ovdamearkka dihte lohkkademiin uvssa dahje doalvumiin sin dorvolaš báikái.
- Diedit veahkkehovdii, guhte dieđiha earáide skuvllas.
- Oktavuotta bolesii.

8.8.7 Kriisa giedahallan ja manjedikšun skuvllas

Skuvlla kriisajoavku galgá soahpat doarjjadoaimmain: mo skuvllas fállujuvo psyhka-laš doarjja johtilit, mo áššis dieđihuvvo ruovttuide ja mo ruovttuid sáhttá doarjut ášši giedahallamis. Kriisajoavku sáhttá rávvet skuvlla rávesolbmuid, mo váldit vuostá mánáid jurdagiid ja dovdduid dáhpáhuvvun áššis sihke roahkasmahtit oahpaheaddjiid giedahallat dáhpáhusaid luohkái. Doaibmavugiin lea buorre maid muitalit oahppiide ja fuolahit das, ahte oahppit ja váhnemat dihtet, mo skuvllas lagašbeivviin doibmojuvo, mii oahppiin vurdojuvo skuvlabarggu ektui ja makkár doarjja lea oazžumis.

Skuvllas berre čielggadit, sáhttetgo skuvldearvasvuodadivššárat, psykiátralaš buohccedivššár dahje omd. searvegoddi fállat oahppiide ráfálaš ságastallanbottu okto dahje joavkkus. Maid skuvlla rávesolbmuid gaskasaš guorahallamii berre várreret áiggi. Lea buorre leat oktavuodas bargodearvasvuodafuolahussii ja kártet dan válmmašvuoda doarjut skuvlla bargoveaga.

Gánnáha maid čielggadit, leago geasnu vásttolaš rávesolbmoss dakkár eallindilli, ahte son ii iežas persovnnalaš kriisa geažil sáhte oassálastit dievas fámuiguin gáibideaddji dili dikšumi oahppiiguin. Dalle galgá soahpat bargujuogus.

Jos oahppiid váhnemat háldit lassediđu, sáhtá leat buorre ordnet váhnemiid-eahkeda. Oahppifuolahusa bargoveahka sáhtá oassálastit dasa.

Márggat oahpaheaddjit, oahppit ja ruovttut ožžot dieđuset skuvllas dáhpáhuvván kriisas media bokte. Media goit muitala dušše iežas dulkojumi das, mii lea dáhpáhuvván ja manin buot dáhpáhuvai.

- Oahpaheaddjit plánejit, mo media ovdanbuktin ođđasat kriisa birra ja ieš ášši giedahallojuvvojit skuvllas. Dahkkojuvvo bargujuohku sierra ávdnasiid gaskkas. Ášši birra hállama ja čállima joatkit moanaid vahkuid, ja dasa máhccojuvvo vel guhkes áigge maŋŋáge. Media viehka sihkkarit buktá ođđa perspektiivaid ášši vel guhká.
- Oahppiide lea dehálaš fállat skuvllas vejolašvuoda muitalit jurdagiiddiset ja vásahusaideaset birra, hállat das, mii orru balddehahti dahje váivvida. Márggain ruovttuin hállet áššiid birra ovttas, muhto skuvlla bargun lea erenomážit álkidahttit daid oahppiide eallima, geain ii ruovttus leat ságastallanvejolašvuotta rávesolbmui. Dat nuorat, geat leat gearggusat hállat, roahkasmahttet dorvvolaš joavkkus earáidge muitalit jurdagiiddiset birra.
- Ovdalge oahppiiguin hállojuvvo, lea buorre ahte oahpaheaddjit nannejit iežaset juohkimiin rávesolbmuiguin dieđuideaset, dovdamušaideaset, vásahusaideaset ja baluideaset.
- Maid jurdagiid ja dovdamušaid dáhpáhusat leat oahppiin bohciidahtán? Oahppit sáhttet muitalit ruovttus ja ustibiiguin čadahuvvon ságastallamiin.
- Váttis gažaldagaid sáhtá čohkket namaheametge. Daidda sáhtá ohcat ovttas vástádušaid.

8.8.8 Eará sajis dáhpáhuvván kriisa giedahallan

Eará sajis dáhpáhuvván iešguđetlágan lihkohisvuodát, dáhpedorpmat ja eará fáhkkes kriisat sáhttet dagahit reáksuvnnaid viidásabbotge. Danin lea buorre, ahte fáttá sáhtá dárbbu miel giedahallat skuvllain. Dás mielde leat evttohusat kriisapsykologa Eija Palosaari ságastallanfáddán skuvlaluohkkái. Rávesolmmošge ii dárbbas leat viissis ja diehtit vástádusa buot gažaldagaide. Reahkká, ahte rávesolmmoš lea dorvvolaš, duostá čájehit iežas dovdduidis ja seammás buktit luohttámuša dasa, ahte daid dovdduiguin sáhtá ceavzit.

Ságastallanfáttat skuvlaluohkkái fáhkkestaga dáhpáhuvván kriisa maŋŋá

Lea dehálaš ahte skuvlla ja ruovttu rávesolbmot leat gergosat ságastallat mánáiguin ja nuoraiguin aiddo dáhpáhuvván váivves dáhpáhusas. Ságastallanbottut eai dárbbas bistit guhká. Ságastallama guovddáš vuonja lea dás-ja-dál.

- *Mii duodaid lea dáhpáhuvván.*

Sihkkarastojuvvojit duohtaáššit justa dan bottus.

- *Mo bohtet diehtit.*

Gos ledjet, maid ledjet dahkamin justa dalle.

- *Maid jurddašit.*

Makkár jurdagat ledje dan bottus go ožžot dáhpáhusa/dieđu.

- *Maid dovdet.*

Dovddut sáhttet bohciidit easkka maŋŋáge. Dávjá lea vuossáduš iežas imaštallan ja suorganeapmi, dahje eai makkárga dovddut.

- *Naba mo gorut reagere.*

Gorudis sáhttet dáhpáhuvvat nuppastusat (gealdašuvvan, bákčasat, leabuhisvuotta..) fuomáškeahtá – dat máhccet ovdežii.

- *Mo sáhtá veahkehit iežasa/nuppi ceavzit ovddosguvlui.*

Hállan, muittašeapmi, árga, lihkaeapmi...

- *Mii skuvlabeaivvi maŋŋá dáhpáhuvvá.*

Almmuhuvvo ruoktot ahte ášši lea giedahallan skuvllas ja roahkasmahtto hállat maid ruovttus.

9 LÁHKAÁSAHEAPMI

9.1 Oahppifuolahusa doaba ja stivrejeaddji norpmat

Oahppifuolahus lea oahppi buori oahppama, buori fysalaš ja psyhkalaš dearvvasvuoda sihke sosiálalaš buorredili ovddideami, doalaheami ja daid vejolašvuodaid lasiheadjji doaimma.

Logahatlága (628/98) § 10 ja 11 sihke ámmátlaš skuvlemis addojuvvon lága (630/98) §13 meroštallet skuvlema ordnejeaddji geatnegasvuodas ruovttu ja oahppolágádusa gaskasaš oktasašbargui sihke oahppifuolahusa ordnemis.

Oahpahusráđdehus lea mearridan oahppifuolahusa ulbmiliin, bargguin ja ordnemiin logahaga oahppoplána vuodustusain (oahpahusráđdehusa mearrádus 33/011/2003). Oahppifuolahánbálvalusaide gullá álbmotdearvvasvuodalágas (66/ 1972, §14) ja ása- husas (802/92, §2) oaivilduvvon skuvldearvvasvuodafuolahus ja mánáidsuodjalan- lágas (2007/417) ja ása- husas (1010/83) § 2a (nuppástus 546/90) oaivilduvvon bajás- geassima doarjun.

Láhka álbmotdearvvasvuodalága nuppástusas (626/2007) rievdadii oahppidearvas- vuodafuolahusa doahpaga studerendearvvasvuodafuolahussan. Dat gokčá ollislaččat nuppi dási oahppolágádusaid. Mearrádusain sirdojuvvojede logahagat eret skuvla- dearvvasvuodafuolahusas. Lága 14 § 1 momentta 6) čuoggás mearriduvvo, ahte logahaga sajádatgieldda dearvvasvuodaguovddáža geatnegasvuohant lea doalahit logahagaid ja ása- husain muddejuvvon eará oahppolágádusaid oahppiide sin ruovttu- báikkisteaset fuolakeahhtá studerendearvvasvuodafuolahusa. Buot lágat oktan ása- husaiguin stivrejit maid bálvalusaid sisdoalu. Álbmotdearvvasvuodalága mielde skuvldearvvasvuodafuolahussii gullet dearvvasvuhtii guoski diliid bearráigeahčču, oahppiid dearvvasvuoda- ja buohccedikšun sihke bátnefuolahus. Mánáidsuodjalan- láhka ja -ásahus mearridit gieldda geatnegasvuodas ordnet doarvái ollu doarjaga ja stivrema sihke eará dárbbalaš doaimmaid skuvllavázzimii ja oahppiid ahtanuššamii laktáseaddji sosiálalaš ja psyhkalaš váttisvuodaid elimineremii. Geatnegasvuhtii gul- let maid doaimmat skuvllaid ja ruovttuid gaskasaš oktasašbarggu ovddideami várás.

9.2 Almmuhangeatnegasvuohta

Mánáidsuodjalanláhka 2007/417, 25§: "ee. Sosiála- ja dearvvasvuodafuolahusa, oahpahasdoaimma, nuoraidoaimma ... oahpahas dahje skuvlema ordnejeaddji ... bargit ja dearvvasvuodafuolahusa ámmátolbmot leat geatnegasat dalán almmuhit čiegusindoallannjuolggadusaid easttekeahhtá gieldda sosiálafuolahusas vástidead- dji doaimmaorgánaide, jos sii barggusteaset leat ožžon diehtit mánás, man divššu ja fuolaatnima dárbu, ahtanuššama riskerejeaddji dilit dahje iežas láhtten gáibidit mánáidsuodjalusa dárbbu čielggadeami."

Mánáidsuodjalanalmmuhusa sáhtá dahkat oahppifuolahusjoavkku namas, muhto das galgá álo almmuhit logahaga oktavuodaolbmo. Jos oahppifuolahusjoavku dahká mánáidsuodjalanalmmuhusa, ávžžuhuvvo merket bajás, geat joavkkus ledje báikki alde, go almmuhusa dahkamis mearriduvvui.

Almmuhangeatnegasvuohta gullá juohkeoktii guhte logahagas bargá, go lea gažaldat agivuloš oahppis.

9.3 Čiegusindoallan ja diehtosuodji

Logahatláhka 32 §: Oahppái guoski, oahpahas ordnema dáfus vealtameahttun dieđu sáhtá lonuhit oahpahasbargoveaga, dearvvasvuodafuolahusa dahje eará oahppifuo- lahusas vástideaddji olbmuid gaskka.

- Oahppái guoski mearrádusadahkan, oahppifuolahus ja oahppifuolahusa bálvalu- said ollašuttin sihke oahpahas ordnejeaddji lágas mearriduvvon barggut gáibidit oahppái guoski dieduid.

- Oahppi sajádaga suddje luhtolašvuolta, mii bohtá ovdan láhkamearrádusain čiegusindoallangeatnegasvuoda guoski njuolggadussan.
- Logahatlága mielde čiegusindoallan guoská dieđuid, mat skuvlemii laktáseaddji bargguid divššodettiin leat bohtán dihtui oahppiid, bargoveaga dahje sin bearaš-lahtuideaset persovnnalaš diliid dahje ekonomalaš sajádaga birra.
- Jávohisvuodageatnegasvuolta guoská maid njálmmálaš dieđu. Vaikko oppa logahaga bargoveahka lea jávohisvuodageatnegas, ovttaskas oahppi persovnnalaš áššiid ii oaččo giedahallat almmolaččat ovdamearkka dihte bargoveaga čoahkkimiin dahje oahpaheailanjas.

Čiegusindoallanvuodustusain mearriduvvo lágas eiseválddiid doaimma almmusvuoda birra (621/1999). Oahppifuolahusa dáfus dehálamos čiegusindoallanvuodustusat leat 24 § 1 momentta 25, 30 ja 32 čuoggáin.

- Lága 24§ mielde čiegusin galgá doallat ee. oahppifuolahussii guoski áššebáhpáriid sihke oahppifuolahusjoavkku barggus dahkkon bajásmearkumiid, dieđuid dearvasvuodadilis, sosiálafuolahusa áššehasvuoda, psykologalaš teasttaid/dutkamušaid, olbmo priváhtaeallima.
- Bajábealde máinnašuvvon paragrafa 30 čuoggá mielde oahppifuolahussii guoski áššebáhpáriid galgá ánnas doallat čiegusin. Paragrafas oaivvilduvvon oahppifuolahussii guoski áššebáhpáriidda gullet dávjá earet eará máná ja nuora dearvasvuodadili dahje su bearraša priváhtaeallimii gullevaš dieđut, maid juo daninassii galgá doallat čiegusin.
- Fuolaheaddjis lea vuoigatvuolta oažžut dihtosis oahppifuolahusjoavkkus giedahallon áššiid iežas máná oasil.
- Ovttaskas nuora áššis merkejuvvojit bajás ášši ovdanbukti, fáddá, mearriduvvon joatkkadoaimmat, čuovvun ja vástuolmmoš/olbmot. Dahkkon muittuhančála lea virggálaš, ja dan berre čájehit bivddedettiin oahppái. Bajásmearkumiid vehkiin sáhtá maŋŋá čujuhit, mo áššái leat darvánan. Iežas persovnnalaš muituimearkumat eai leat almmolaččat. Áššebáhpáriid galgá seailluhit lohkaid duohken, sierra bargi persovnnalaš muituimearkumiin. Bajásmearkumiid galgá dahkat nu, ahte čiegusin doallanláhkai mearkumiid sáhttá dárbbu miel sirret earáin.

Seailluhanáiggit leat

- Oahppifuolahusa muittuhančállagat 10 j.
- Spesiáladiliin dahkkon (almmuhus dáhpáhuvvon) muittuhančállagat 20 j.

Eiseválddiid gaskasaš oktasašbargu: almmusvuodalága 29.1§: eiseváldi sáhttá addit nuppi eiseváldái dieđu áššebáhpáris, man galga doallat čiegusin, jos

- Dieđu addimis dahje vuoigatvuodas dieđu oažžumii lea lágas sierra *erenomážit* (čiegusindoallama/ jávohisvuodageatnegasvuoda easttekeahhtá) mearriduvvon.
- Dat, gean ovdduid suddjema várás čiegusindoallangeatnegasvuolta lea ásahuvvon, addá dasa lobi. Ovdamearkka dihte skuvlema ordnejeaddji lea geatnegas addit sosiálafuolahusa virgeoapmahažžii dan bivdagis čiegusindoallangeatnegasvuoda easttekeahhtá hálddustis leahkki sosiálafuolahusa áššehasgaskavuhtii dovdomassii váikkuheaddji dieđuid ja čielggadusaid, mat eiseváldái lágas mearriduvvon barggu geažil leat vealtameahtumat áššehasa sosiálafuolahusa dárbbu čielggadeami várás, sosiálafuolahusa ordnema várás ja dasa laktáseaddji doaibmabijuid ollašuhttima várás sihke eiseváldái addojuvvon dieđuid dárkkisteami várás.
- Sosiálafuolahusa virgeoapmahaččain lea dieđuoažžunvuoigatvuolta, muhto sii eai leat geatnegasat luohpadit oahppolágádussii dieđuid, maid galgá doallat čiegusin.
- Čiegusindoallanválttisuodaid sáhttá garvit bivdimiin fuolaheaddjis lobi giedahallat ášši oahppifuolahusas sihke ovttas skuvlla olggobeale áššedovdiiguin.
- Fuolaheaddji lobi sáhttá bivdit čálalažžan, muhto njálmmálaš lohpi reahkká. Lobis galgá nammadit ášši, mii giedahallo.

9.4 Sierradoarjaga muddejeaddji lágat ja ásahusat

Logahatláhkamearrádusain eai leat njuolggadusat sierraoahpahusa birra. Logahagas oahppi ii sáhte nammadit sierraoahppin iige sutnje sáhte gárvvistit persovnnalaš oahpahusa ordnemii guoski plána (HOJKS). Logahatlága 13 § mielde studerema sáhttá ordnet muhtin oassái nuppeláhkai go lágas ja dan vuodul ásahuvvo ja mearriduvvo, jos dasa ee. leat buorit oahppi dearvasvuodadillái laktáseaddji sivat.

Áššis galgá gullat oahppi. Oahppis lea vuoigatvuohta dahkat rievdadangáibádusa leanaráddehussii logahatlága 13 § vuodul čadahuvvon spesiála doarjjadoaimmain ja sierraordnemiin (Logahatláhka 2003, 34§).

Logahatláhkamearrádusain eai leat rievtti miel doarjjabálvalusaide guoski njuolggadusat. Logahatlága 29 § mielde bázahallan oahppis dahje eará siva geažil sierradoarjaga dárbbasheaddji oahppis lea vuoigatvuohta studerema gáibidan eará eiseválddiid veahkkebálvalusaide, eará oahpahusbálvalusaide ja oahppifuolahusa bálvalusaide sihke erenomáš veahkkeneavvuide nu mo sierra mearriduvvo.

9.5 Sierradoarjagii stuđeantadutkosis guoski njuolggadusat

Stuđeantadutkosa ordnemii laktásit čuovvovaš njuolggadusat, mat gáibidit erenomáš oahpahusordnemiid ollašuhttima:

- Láhka stuđeantadutkosa ordnemis 672/2005, § 8. Jos kandidáhta iskkosčadaheami lea heajudan miinu erenomáš stuorra sivva, stuđeantadutkkoslávdegoddi sáhtta váldit dán árvoštallamis vuhtii.
- Stáhtaráđi ásahus stuđeantadutkosis 915/2005, § 6. Jos kandidáhtas lea lohkan- dahje čállinhehttehus, su iskosiid sáhtta ordnet earáláhkai go dábálaččat. Stuđeantadutkkoslávdegoddi mearrida ordnemiid geavaheames kandidáhta dahje su fuolaheaddji dahkan ohcamuša vuodul.
- Stuđeantadutkkosásahusa (15.2.2001/144) 14 § mielde erenomáš buozalmasa, váttu dahje eará daidda buohtastahtti siva geažil, ovdamearkka dihte lohkan- ja čállinváttisvuoda geažil, oahppis lea vuoigatvuohta oažžut sierraordnemiid stuđeantadutkosa čadaheapmái. Stuđeantadutkkoslávdegoddi lea mearridan, mat erenomáš oahpahusordnemat stuđeantačállosiin sáhttet leat sihke mat cealkámušat daid oažžumii dárbbasuvvojit. <http://www.ylioppilastutkinto.fi/maaraykset/erityis/>
- Oahppi, geas leat lohkan- ja čállinváttisvuodat, erenomáš oahpahusordnemat stuđeantačállosiin sáhttet leat:
  - guhkesbottot gullama áddeniskosa jietnabáddi
  - lasseáigi gullama áddeniskosa loahpas
  - lasseáigi čálalaš iskosis
  - barggut mas leat stuorra bustávat
  - vuoigatvuohta geavahit vástádusaid čállimii dihtora dahje čállinmášena sierra iskkosbáikkis
  - friijadahttin eatnigiela iskosa buhtisin čállimis bleahkain dahje luodđapeannain
  - sierra iskkosbáiki
- Vierisgielat oahppit ožžot bivdedettiin vierisgielalašvuodacealkámuša stuđeantadutkosa várás. Cealkámuša čállá logahat. Cealkámuš merkejuvvo diehtun Priimusii.

9.6 Oahppi ja fuolaheaddji vuoigatvuodat ja geatnegasvuodat

Oahppis lea vuoigatvuohta dorvolaš studerenbirrasii. Skuvlema ordnejeddi galgá gárvvistit oahppoplána oktavuodas plána oahppiid suddjema várás veahkaválddis, givssideamis ja heađušteamis sihke ollašuhttit plána ja bearráigeahččat dan čuovvuma ja ollašuvvuma. (LL § 21)

Oahppis lea vuoigatvuohta oažžut oahppoplánas meroštallon oahpahusa sihke oahpporávvema. (LL § 22) Oahppis lea maid vuoigatvuohta lohkat iežas buorrin logahaga oahppomearrái eará sajis čadahuvvon oahpuid, mat čuvvot ulbmiliid ja guovddáš sisdoaluid dáfus logahaga oahppoplána. Mearrádus eará sajis čadahuvvon oahpuid buorrinlohkamis galgá dan sierra bivdedettiin dahkat ovdal máinnašuvvon oahpuid álggaheami. (LL § 23)

Logahaga oahppomeari galgá čadahit eanemustá njealje jagis, jos oahppái ii bures ákkastallon siva geažil miedihuvvo čadahanáigái joatkka. Oahppi, guhte ii leat čadahan logahaga oahppomeari máinnašuvvon áiggis, gehččojuvvo ahte lea earránan. Earránan oahppin gehččojuvvo maid dakkár oahppi, guhte dohkálaš siva almutkeahtta lea eret oahpahas, jos lea čielggas, ahte son ii áiggo joatkit oahpuid. (LL § 24)

Oahppi galgá oassálastit oahpahussii, jos sutnje ii leat miedihuvvon das friijavuoha. Son galgá čadahit barggus dovddolaččat ja láhttet áššálaččat. (LL § 25) Oahppái, guhte headušta oahpahusa dahje muđui rihkku ortnega, dahje muđui verroša, sáhtta addit čálalaš váruhusa. Jos rihkkumuš lea váttis dahje jos oahppi joatká ovdda-bealde oaivilduvvon eahpeáššálaš láhttema čálalaš váruhusa oažžuma maŋná, su sáhtta earuhit oahppolágádusas mearreáigái, eanemustá ovttá jahká dahje oahpuid loahppaáigái.

Oahpahusa headušteaddji oahppi sáhtta mearridit vuolgat loahppadiibmui eret luohkás dahje oahppolágádusa ordnen dilálašvuodas. Oahppi oassálastima oahpahussii sáhtta gielidit eanemustá loahppabeaivái, jos lea várra, ahte nuppi oahppi dahje oahppolágádusas dahje eará oahpahusbáikkis bargi olbmo dorvvolašvuoha gillá oahppi veahkaválddalaš dahje uhkideaddji láhttema geažil, dahje oahpahus dahje dasa laktáseaddji doaibma šaddá váttisin govtoheamet oahppi headušteaddji láhttema geažil. Jos oahppi lea dutkama vuollásažžan rihkkosis, sus sáhtta dutkama boddii váldit vuoigatvuoda studeremii, jos dat rihkkosa, man vihkot oahppi dahkan, dahje dasa laktáseaddji áššiid ektui lea bures ákkastallon. (LL § 26)

Ovdal stivrradoallanmearrádusa ollašuhttima berre gullat oahppi sihke ovdal stivrradoallanránggáštusa addima galgá oahppi fuolaheadjái várret dilálašvuoda muitalit iežas oainnu. Eará 26 § paragrafa doaibmajuin galgá almmuhit oahppi fuolaheadjái ja oahpahusa oažžumis biehttaleames dárbbu miel oahppolágádusa sajádatgieldda sosiálafuolahusa ollašuhttimii gullevaš bargguid dikšu virgeoapmahažžii. (LL 26 a §)

Skuvlema ordnejeaddji galgá várret oahppiide vejolašvuoda oassálastit skuvlema ovddideapmái sihke gullat oahppiid ovdal oahpuide ja oahppiid sajádahkii čielgasit váikkuheadjái eará mearrádusaid dahkama. (LL § 27)

Bázahallan dahje eará siva geažil sierradoarjaga dárbbáseaddji oahppis lea vuoigatvuoha studerema gáibidan veahkkebálvalusaide, eará oahpahanbálvalusaide ja oahppifuolahusa bálvalusaide sihke erenomáš veahkkeneavvuide nu mo das sierra mearriduvvo. (LL § 29) Skuvlema ordnejeaddji galgá fuolahit das, ahte oahppi diehtá dearvasvuodafuolahusa ja sosiálafuolahusa bálvalusain, maid son sáhtta geavahit. Su maiddá veahkehit ocalit dáidda bálvalusaide.

Logahatásahusa mielde oahppi bargama ja oahpuid ovdáneami birra galgá addit doarvái dávjá dieđu oahppái ja su fuolaheadjái. Oahppis lea maid vuoigatvuoha oažžut dieđu árvoštallanvuodustusain ja daid heiveheamis sutnje. (Logahatásahus 810/1998, 6§) Logahaga oahppi fuolaheadjis lea stuorámuš ovddasvástáduš nuora buorredilis. Fuolaheadji galgá dorvvastit nuora dássedettolaš ahtanuššama ja buorredili. (Mánáidsuodjalanláhka 417/2007, 2§) Logahat doarju ruovttuid bajásgeassin barggu ja doaibma ovttas fuolaheadjiiguin.

9.7 Oahppi váikkuhanvejolašvuodát logahagas

Logahatlága mielde guhtege oahppolágádusas galgá leat oahppiin čohkkejuvvon oahppiidovttastus, man bargun lea ovddidit oahppiid ovttasdoaibmama ja skuvlabarggu. Oahppiidovttastus geavaha oahppiid hállanválddi mearridettiin oahpuide ja oahppiid sajádahkii čielgasit váikkuheadjái eará áššiin. (LL § 31) Oahppiidovttastusa lahtut leat skuvlla buot oahppit ja dan jodiha oahppiidovttastusa oktasaččat válljen stivra. Oahppiidovttastusa ulbmilin lea váikkuhit ja ovddidit skuvlla áššiid. Buot, masa miellagovahus ja fámut lágaid ja skuvllaid ortnetnjuolggadusaid olis addet vejolašvuoda, sáhtta ja oažžu oahppiidovttastus dahkat.

Lešgudetlágan jearahallamiidda aktiivvalaččat vástidemiin oahppi sáhtta váikkuhit logahaga doaimmaide ja dan ovddideapmái. Viidasut gažadeapmin ollašuhtto guovtti jagi gaskkain riikkaviidosaš skuvldearvasvuodadutkamuš, man bohtosiin bargosearvuš vállje muhtun áššiid ovddidanláhkai. Maiddá periodaid loahpas čoggojuvvo oahppiin máhchat čadahuvvon gurssaid, daid sisdoaluid ja oahpahusmetodaid birra.

ČUOVUSAT

ČUOVUS 1

Duogášdiehtoskovvi nuppi dási lohkamiid lágideami várás

Buorre oahppavázzi ja fuolaheaddji!

Dát skovvi doarju oahpuid njuovžilis álgima ja veahkeha oahpuid plánemis. Dát sirdásandieđut leat lohtttamušlágan ja dat geavahuvvojit dušše lágidit oahpahusa vuohkkasit. Skovvi lea oahpaheaddjiid ja oahppifuolahusa bargiid anus dárbbášettiin. Doalvo devdojuvvon skovi dan oahppalágádussii, gosa leat beassan, go sihkkarasttát lohkansaji vuostávdima.

1. Oahppi	Namma	Persovdnadovddaldat	Telefonnummir
	Čujuhus	Poastanummir ja -doaibmabáiki	
	Šleadgapoastačujuhus		
	Álbmotlahtovuota	Eatnigiella	

2. Fuolaheaddji(t)	Namma	Namma
	Čujuhus	Čujuhus
	Poastanummir ja -doaibmabáiki	Poastanummir ja -doaibmabáiki
	Telefonnummir	Telefonnummir

3. Diedut vuodđoskuvla-oahpuin	Skuvlla namma
	Beassanduodaštusa gaskaárvu
	Main oahppaávdnasiin birgejit bures?
	Mat oahppaávdnasat ledje dutnje váddá?
	Main báikkiin leat leamaš BEO/TET-bajiid?

4. Lohkamiidda váikkuheadji áššit	Lean ožžon sierraoahpahusa (bija ruossalasa)	Main ávdnasiin	Man luohkás
	__sierraluohkás/smávvoavku	_____	_____
	__oasseáigásaš sierraoahpahus	_____	_____
Mu lohkamiidda váikkuheadji eará áššit (omd. oktagaslažžat ráhkaduvvon oahppamearit)			

5. Lassediedut	Maid eará háliidat buktit skuvlla dihtui? Omd. allergiijat, buohcuvuodat jed.
-----------------------	---

Diedusirdinlohpi
Dán skovis luohpadan dieđuidan sáhtta geavahit mu oahpahusa lágideami doarjjan.

6. Vuolláičállosat	Báiki ja áigi	
	Oahppi vuolláičálus	Fuolaheadji vuolláičálus

Muitte máhcahit skovi oahppaládussii go almmuhat iežat sisa!

ČUOVUS 2

Lohkama ja čállima iešárvoštallan

Namma _____
Rávvenjoavku _____

Bija ruossalasa dan ruktái, mii heive du buohta dahje dievasmahte

1. Mii lea du eatnigiella?

__suomagiella
__sámegiella
__ruotagiella
__eará, mii? _____

Jos eatnigiellat ii leat suomagiella, de man ahkásažžan oahpahallagohtet suomagiella?
_____

2. Mo jurddašat asttuáigge lohkamis?

__Liikon lohkamis ollu.
__Liikon lohkamis muhtun veardde.
__In liiko lohkamis.

3. Man ollu lávet lohkat asttuáigge?

Logan girjjiid (románaid, diehto- ja budaldusgirjjiid)
__masá beaivválaččat
__muhtumin
__in goassige

Logan aviissaid dahje áigečálbládiid

__masá beaivválaččat
__muhtumin
__in goassige

Logan ráidogovaid

__masá beaivválaččat
__muhtumin
__in goassige

Anán šleatgapoastta dahje interneahta

__beaivválaččat
__muhtumin
__in goassige

4. Man láhkai lohkat ja čállit oahppan njuvžet dus?

__bures
__hihtásabbot go earáin

5. Ožžotgo sierraohpahusa lohkama ja čállima váttisvuodaide?

luohkain 1-2   __in goassige
                          __muhtumin
                          __stáhpu mielde

luohkain 3-6   __in goassige
                          __muhtumin
                          __stáhpu mielde

luohkain 7-9   __in goassige
                          __muhtumin
                          __stáhpu mielde

6. Árvoštala čuovvovaš dáidduid iežat ahkásaš nuoraid ektui. Bija ruossalasa dan molssaeavttu buohta, man árvoštalat heivet alccet.

	lean buoret go earát	lean ovtta buorre go earát	lean fuonit go earát
Lohkama johtilvuodas			
Lohkama feillahisvuodas			
Lohkama áddemis			
Riektačállimis			
Stiilačállimis			

Dárbbasatgo doarjaga čuovvovaš dáidduin?

	in dárbbas doarjaga	dárbbasan doarjaga
Lohkama johtilvuodas		
Lohkama feillahisvuodas		
Lohkama áddemis		
Riektačállimis		
Stiilačállimis		

7. Leago du lagas sogas geasge lohkama ja čállima váttisvuoha? (eatni, áhčči, viellja, oabbá, áhkut, ádját)

__ii   __lea, geas? _____

8. Leigo dutnje vuoddoskuvllas ráhkaduvvon oktagaslaš oahppa- dahje oahppanplána masa nu oahppaávdnasii?

__ii lean   __lei, masa

9. Mat ledje du nummirat manjimuš duodaštusastat?

eatnigiella ja girjjálašvuoha   _____
eangalsgiella   _____
ruotagiella   _____
matematihkka   _____

10. Mii lei buot ávdnasiid gaskaárvu manjimuš duodaštusastat? _____

Giitu váivvi oaidnimis!

Gáldu: L.Holopainen, L.Kairaluoma, J.Nevala, T.Ahonen & M.Aro. 2004. Lukemisen ja kirjoittamisen itsearviointilomake. Lukuvaikeuksien seurantamenetelmä nuorille ja aikuisille. Niilo Mäki Instituutti.

ČUOVUS 3

Mii lea lohkan- ja čállinváttisvuohta? Jearahallanskovvi

Namma _____

Joavku _____

__ duppalkonsonanttat buktet váttisvuođaid

__ bustávat váilot dahje dat lonuhit báikki

__ b-d, b-p, t-d, k-g, i-e, nk-ng, jna. sáhttet seahkanit

__ nummirat molsot báikki

__ sihke logadettiin ja čálediin sáhtta sáni loahppa dahje oanehis sáni gahččat eret

__ giehtačállaga lea váigat lohkat

__ váttisvuođat guhkes ja oanehis vokála earuheamis/čállimis

__ váttisvuođat guhkes sániid áddemis ja jietnadeamis

__ muhtun sániid jietnadeapmi manná jámma boastut

__ eahpečielga hállan

__ jitnosit lohkan lea vuostá miela

__ lohkan lea hiidis

__ teavsttas gurggástagaid čuovvun ja odđa gurggástaga gávdnan lea váttis

__ bustávat orrot njuikumin báhpára alde, dahje dat leat eahpečielgasa dahje nuppiide darvában

__ ieš lohkkjuvvon teavstta ádden lea váttis, seamma teaksta nuppi lohkamiin áibbas áddehahti

__ johtilis váiban, oaiivi ja čalmmiid bávččasteapmi logadettiin

__ váttis geargat lohkat TV teavsttaid

__ fuotnivuoda dovdu nuppiid ektui

__ váttisvuođat lohkkjuvvon ovttagardánger teavstta áddemis, jos vurdojuvvo vástidit johtilit

__ namaid muitin váttis

__ olgeš ja gurot, nuorta ja oarji seahkanit álkidit

__ áige- ja beaivemearit seahkanit álkidit

__ váttisvuođat logahallat mánotbajiid

__ váttisvuođat aritmetihkas omd. loguid rivttes ortnet oktii- ja láhpínrehkegiin

__ gearduntabealla oahppan váttis

__ nummirráidduin nummiriid báikkít lotnašuvvet

__ cealkagiid muitin ja geardduheapmi váttis

__ riimmaid fuomášepmi váttis

__ hálttiin ja bihtáide juohkimis váttisvuođat

__ symbolaid áddemis ja rivttes hámuheamis váttisvuođat

__ áššái vuodjun healpput heahtašuvvá

__ hiidisvuohta/heahttaivuohta

Oruigo oahpis? Jos dovdet oahpisin iežat buohta mánga čuoggá (rehkenastte), de gánnáha áššis váldit čielgasa!

Boadus: ___/32

__ Háliidivččen lasseteasttaide

_____
Vuolláičálus

Gáldu: Girjies Anna-Maija Hintikka (doaim.) Erilaisesta oppijasta erinomaiseksi oppijaksi. Kokemuksia erilaisesta opettamisesta ja erilaisesta oppimisesta. Helsingin seudun erilaiset oppijat ry. Jyväskylä: Gummerus 2000.

ČUOVUS 4

Jearadanskoviid dievasmahtti persovnnalaš jearahallama rungu

- Goas ohppet lohkat ja čállit? Leigo váttis oahppat lohkat?
- Ožžotgo vuodđoskuvllas sierraohpahusa lohkama ja čállima váttisvuodaide?
- Leatgo lohkan- ja čállinváttisvuodat gávnnavuvvon sogas? Geas?
- Makkár skuvlavázzi don leamašan? Mat leamašan dutnje somámus ávdnasat? Leago muhtun ávdnasiid lohkan leamaš váttis? Jos lea, de mat ávdnasat? Makkár dilis váttisvuodat albmanuvvet healppumusat?
- Man láhkai du logahatoahput leat álgán? Mo govdivičččet logahatlohkamiid?
- Man ollu áiggi geavahat beaiválaččat leavssuid lohkamiid?
- Man láhkai logat vieris gielaid? oahppama vuogit -> kártejuvvo oahppi iežas ja lunddola- mos vuohki oahppat vieris giela -> didolašvuohka iežas oahppamis ja oahppanstrategiijain -> buorebun fidnen
- Man láhkai logat reálaávdnasiid?
- Man láhkai logat matematihka?
- Man láhkai sealvvat buđaldusávdnasiid?

Gáldu: Hintikka A-M. 2004. Lukivaikeuksien testaamisesta. Girjjis Kromosomeista kaksoiskonsonantteihin: Lukibussin matkakirja. Helsset: Suomen Kuntaliitto.

ČUOVUS 5

Ohcejoga sámelogahat. **Studeantafuolahusjoavkku muittuhančála** beaivemearri ___/___ 20___

Čoahkkimis mielde

Muittuhančállaga čalli

Studeantta namma

studeanta báikki alde ___ fuolaheaddji báikki alde ___

Ášši ovdan bukti

Ášši

Doaibmabijut

Ovddasvástideaddji(t)

Čuovvun

ČUOVUS 6

Earenoamáš pedagogalaš doarjaga plána (čiegusin doallama vuloš)

Logahat _____ Joavku _____ RO _____
Oahppin namma _____ Tel. _____

1. Earenoamáš doarjaga vuodustus

- __doaktára cealkámuš
- __sierraoahpaheaddji cealkámuš
- __psykologa cealkámuš
- __muhtun eará cealkámuš, mii? _____

2. Logahatvázzima doarjja:

2.1 Oahppadiimmuin vuhtii váldin lágan áššit:

- Čielggogiella (mamu)
- Ovdal oahppadiimmu addin diimmus barggildeami helpeaddji čoavddasánit, čoahkkáigeasut, muitui bidjamat, diimmurungu, áigelinjá, ...
- Guhkesbottot gielaid guldalanjietnabáttit
- Oahppamateriála, mas leat stuorra fonttat
- Oahppadiimmu jietnavurkema vejolašvuolta
- _____

2.2 Eará doarjjahámit:

- jietnagirjijt (Celia)
- dihtora geavaheapmi
- lasseáigi čálalaš iskosiin
- ávnnasoahpaheaddji addin doarjjaoahpahus
- dearvvasvuodadikšu/psykologa addin doarjja
- sierraoahpaheaddji oktagaslaš doarjja/kursii oassálastin
- _____

2.3 Kurssa árvoštallan:

- Molssaevttolaš vuogit čájehit iežas máhttima ja dáidduid; njálmmálaš iskkus, báberiskkus, portfolio, jearahallan, tehnikkalaš veahkkeneavvut (jietnavurkenmášen, video, kamera, pp-čájáhus, ...)
- _____

3. Ovddalgihtii plána vejolaš sierra ordnedemiin stuđeantačállimiin

- __guhkesbottot gullama áddeniskosa jietnabáddi
- __lasseáigi gullama áddeniskosa loahpas
- __lasseáigi čálalaš iskosis
- __barggut stuorra bustávaiguin
- __sierranas iskkussadji
- __vuoigatvuolta geavahit vástádusaid čállimii dihtora
- __friijen eatnigiela čálloša buhtisin čállimis
- __muhtun eará, mii? (lassečilgehus dárbbu mielde sierranas čuvvosis)

4. Čuovvunčoahkkin jahkásaččat;

____/____ 20____, ____/____ 20____, ____/____ 20____

Doaibmabijut čuovusin. Álgoálgosaš plána čuvvosiiguin seailuhuvvo skuvlla arkiivvas

Earenoamáš doarjaga plánas addjuvvo diehtu oahppifuolahusjovkui sihke oahppiin šihttojuvvon vugiin

- __buohkaide logahaga oahpaheaddjiide
- __dušše čuovvovaš ávdnasiid oahpaheaddjiide: _____

Báiki ja áigi _____

_____
Oahppi vuolláičálus

_____
Skuvlla ovddasteaddji vuolláičálus

_____
Fuolaheaddji vuolláičálus

Oahppavázzima earenoamáš doarjja

Earenoamáš doarjaga ulbmilin lea veahkehit ja doarjut oahppi dan láhkai, ahte sus leat ovtaveardásaš vejolašvuodat čadahit logahatoahpuidis. Earenoamáš doarjaga dárbbášit dakkár oahppit, geat leat gaskaboddosaččat báhcán maŋŋái iežas oahpuin dahje geaid lohka veajolašvuodat leat hedjonan váttu, buohcuvuoda dahje doaibmanvádjitvuoda geažil. Lassin earenoamáš doarjaga biirii gulli oahppit, geat dárbbášit psyhikkalaš dahje sosiála doarjaga. Oahppis sáhtá leat earenoamáš doarjaga dárbu maiddá mieladearvasvuhtii, sosiála soahpameahttunvuhtii dahje eallindillái gullevaš váttisvuodaid geažil. (Nuorten lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet, OPH 2003)

Earenoamáš doarjaga dárbbášeddi oahppiid lohkamiid sáhtá logahatlága (629/1998) 13 § (nup-pástuhttojuvvon lágain 478/2003) mielde lágidit oassái nuppe láhkai go logahatlágas ja -ásahusas ja logahaga oahppaplánas mearriduvvo. Jos oahppi friijejuvvo muhtun oahppaávdnasa lohkamis, de son galgá válljet dan sadjái eará oahpuid nu, ahte ásahuvvon kurssaid uhcimus mearri dievva.

Logahatlága 13 §:s oaivilduvvon oahppandili ja iskosiid galgá ordnet nu, ahte oahppi oktagaslaš dárbbut váldojuvvojit vuhtii. Oahppái sáhtá ráhkadit plána, masa girjejuvvo, man láhkai oktagaslaš doaibmabijuid sáhtá ollašuttit.

Jos oahppi gielagárggiideami hehttehus albmanuvvá easka logahagas, de doarjjadoaimmaid pláne-ma ja ollašuttima galgá álggahit dalánaga.

Oahppaplánas meroštallojuvvo, man láhkai earenoamáš doarjaga dárbbášeddi oahppiid oahpahas ja doarjjadoaimmat lágiduvvojit.

ČUOVUS 7

Almmuhus dáhpáhuvván áššis

nummir _____ / 20__

(arkiivvas doallat 20 jagi)

Givssideapmi/áitin/veahkaválddálaš dahku/eará:

Almmuheadji:

Áššáiosolaččat:

Earát, geat ledje dáhpáhusas mielde:

Almmuheadji čilgehus dáhpáhuvván áššis

Áššáiosolaččaid čálalaš čilgehusat čuovusin _____ stuhka

Gullanbeaivi ja geat leat mielde:

Šihttojuvvon doaibmabijut ja ovddasvástideaddjit:

Čuovusin muittuhančála čuovvumis.

Beaivádeapmi _____ . _____ 20 _____

_____
Muittuhančállaga čálli vuolláičálus ja
nama čielggasmahttin